

A keresztény vallás jellemvonásai.

Alap íge: I. Tim. 6. r. 20, 21 v.

»Oh Timotheus! a nálad letett tudomány kincsét őrizd meg, távoztatván a hiábavaló szó-ujításokat és a hamisan ugynevezett tudomány ellenvetéseit, melyet követvén némelyek, a hittől elszakadtak.«

Ma az ész uralkodik minden irányban, a tudomány minden ága fölött. S a vizsgáló, a kutató szellem a bibliát is felkereste bírálataival. De azok, kik a bibliával, mint ilyennel nem foglalkoznak, figyelmen kívül hagyják, hogy a mai bibliamagyarázó, kinek a tudományos szellem az ész fegyvereit kezébe adta, folyton munkál a biblia s a bibliai iratok bírálatán. Jól is van ez így! Csakhogy, mikor a vallás-tudomány maga megteszi lépéseit, akkor szinte tapasztalatlanság, ha más tudományok, mint természettudomány, bölcsелеm átcsapnak a vallás-tudomány mezejére s ott akarják újabbkori magasabb vívmányait, hogy úgy mondjam, fitogtatni, a hol arra hivatva nincsenek. A vallástudomány független! S a mit az emberi ész a tudománynak bármely ágában elérhet, azt felhasználhatja, sőt fel is használja, de ezek neki csak a mások által előkészített kövek, melyekből aztán idők folyamán építi egyre amaz épületet, melyről le lehessen olvasni az Isten és a lélek kérdéseire a megnyugtató feleletet. A vallástudomány nem zárja ki a fejlődő tudomány vívmányait, sőt örömmel ad helyet a maga terén a felvilágosodás, előhaladás s a nyomról-nyomra haladó kutatás szellemének. De ha azok bírálják fölül a vallástudományt, a kik más tudományban válnak ki, bírálatuk nem lehet összhangzó e tudomány igényeivel. Hogy hogyan bánnak el az újabb tudomány és bölcsélet képviselői éppen a kereszténységgel, mutatja az, hogy úgy nyilatkoznak, hogy a keresztény vallást túlhaladta az újabb tudomány és bölcsélet.

Való, hogy gyors fejlődésével, mintegy jelezte a kereszténység előtt, hogy őrtornyait kiigazitgassa, vársánczait jó karba helyezze, gondoskodjék magáról, annál is inkább, mert eshető támadás esetén, lehet, egyedül marad, önön erejére lesz utalva, hogy magát megvédjé. De legkevésbé sem állíthatjuk, hogy oly diadalmenetet tarthatna az újabb tudomány és bölcsélet a kereszténység fölött, mint a minőt a kereszténység tartott zsenge korában a pogány hit és bölcsелеm fölött. Nem, mert bármennyire hangsúlyozza is vívmányait, semmi nyoma még

annak, hogy érinteni merete volna a legfontosabb kérdést, mely nélkül győzelem nem lehet, t. i., hogy hagyja el a kereszténység ama helyet, melyet ma elfoglalva tart, mert sokkal illelőesebb ott az uralomra az újabb tudomány, illetőleg a bölcsелеm.

Hisz a Krisztusban nyert kijelentést, az eszméket, melyeket a keresztény vallás előnkbe tár, a vallástudomány tudományos vizsgálódása, a biblia bírálata, mely elválasztotta a regétől az igaz történetet, a költészettől a való dolgokat, a vallásbölcsészett, mely más vallásokkal összehasonlította, — a legmagasztosabbnak mutatják és nélkülözhetetlennek az államok, a közművelődés, az ember társadalmi és lelki életére nézve. S ha ez így áll, honnan jönnek mégis oly hangok, melyek a kereszténység jelentőségét kisebbiteni igyekeznek?

Bizonyval ama szellem nyilatkozik így, mely gyűlöl mindent, a mi vallási, az ugynevezett világi életet hajhászók vagy a sokat olvasott képzelgők azok, kik minket is magukkal szeretnének rántani. De az apostol komoly intése lebegjen szüntelen szemünk előtt: „Oh Timotheus! a nálad letett tudomány kincsét őrizd meg.“ S jertek, hogy hitünkben annál szilárdabban megállhassunk, lássuk meg e jelen órában: „Minő az a tudomány, mely őrzés végett nálunk letétetett, vagy más szóval: *Mik a keresztény tudomány jellemző vonásai?* Hogy megismerhessük vizsgáljuk annak: I. eredetét, II. szellemét, III. áldásait.

I.

Eredetét.

„A teljes írás Istentől ihletett“, mondja az apostol. S a szentírás, melyen a kereszténység áll, a Krisztusban nyert kijelentést foglalja magában, melyet Isten közölt mi velünk, a melyben különösen akkor, mikor abban a legnagyobb szellemek hisznek, kételkednünk nem szabad. Igaz, hogy egész más világításban mutatják nekünk a vallást a különböző egyházak tanai, hitcikkelyei s hitelvei, de ez a kijelentés igazságát meg nem ingathatja. Mert való, hogy ha mi föltárjuk a hitelveket megállító tankönyveket, arról győződünk meg, hogy némelyekben kevés a lélek s sok helyt még az értelem is hiányzik s a mi még inkább zavart okoz, tele vannak ellentmondásokkal, vagy éppen vak hittel. De mindezek csak a különböző vallásfelekezetek fölfogásait foglalják magukban, s távol állanak attól, hogy a kijelentésre, az isteni lélek eme magasztos megnyilatkozására árnyat vethetnének. Tehát a világi tudománnyal szemben bátran reá mutathatunk amaz igazságra, mely a keresztény vallás eszméinek isteni származását igazolja.

Mert nemcsak az ó-szövetségben van isteni kijelentés, hanem az újban is. Sőt míg a régi kinyilatkoztatás külső volt, a mennyiben Isten színről-színre jelent meg Mózesnek és az ó-szövetség prófétáinak, addig az új szövetség kijelentése benső: a léleknek a lélekben való nyilatkozása. Ez nyitotta meg előttünk lelkünk és a Világ-lélek

között levő ama benső viszonyt, mely az Istent atyává, a Krisztust fiuvá s minket az Atya gyermekeivé avatott föl.

S ha a tudományos szellem és vizsgálódás részekre szedi a szentírást s kiválasztja a történeti igazságokon nyugvó részleteket s minden más egyebet a legendák, mesék, képes beszédek, példázatok országába üz is, akkor is megmarad a biblia tanításából a kijelentés magasztos összhangzó nagy műve, megdönthetetlen igazságául annak, hogy az eszmék, vallástanok, melyeket a kereszténység hirdet, isteni eredetűek. Szép jellemvonása ez K. H. ! a keresztény vallásnak és igen fontos. Ha ezt tudjuk, akkor többé a mi isteni, azt össze nem téveszthetjük azzal, a mi emberi, s nem adunk előnyt semminek sem az isteni lélek megnyilatkozásával szemben. Szép jellemvonása ez a mi vallásunknak, mert ha ezt tudjuk, akkor nem áldozzuk föl az anyagi törekvéseknek az eszményit s a mindennapi élet kérdéseinek a lelki életet és a vallásosságot. „Mert valami Istentől származott, meggyőzi e világot“ s bizonynyal, mint minden irány, mely az emberiség szellemi életében mutatkozik, idővel megváltozik, ugy nemsokára alámerül a most mutatkozó anyagiasság (realismus) s fölülemelkedik s az eszményi (az idealismus), a melynek körébe tartozik a vallás is. „S az a hatalom, mely meggyőzi a világot, a mi hitünk“, a keresztény vallás, minthogy származása Istentől van.

Az isteni eredet szép jellemvonása a keresztény vallásnak azért is, mert életünk legfőbb kérdéseire teljesen megnyugtató választ csak e tudománytól várhatunk, mint a mely lelki világunk, földi és földöntuli létünk dolgairól a legtisztább magyarázatot adhatja, a mi végre lássuk

II.

Szellemét.

Ha belépünk amaz országba, a hol a Krisztus uralkodik s hová a keresztény vallás vezet, lelkünk előtt egy örök zöld mező nyílik meg, mely boldog reménységgel tölti el szívünket. Ennek tájain dus virágok nyílnak, gazdag erek csörgedeznek, szép növények diszlenek gazdag színben váltakoznak hegyek, völgyek és halmok. A völgyekben vissza-vissza csillámló patakok kigyódnak, a hegyeken ünnepi fényben ég a nap, feléjük hajolva áll az ég kék sátora. Erdő, mező gazdag szín-pompában állanak, melyeknek észak hervasztó szele nem veheti el soha ékességöket. Ez ország fölött a szeretet napja fénylik s egén a csillagok a bizalom fényeként tűnnek föl az éjszakában, mely a nyugalomnak csendes éjjele, s melyben az álom enyhe, mint a minőt az elfáradt kebel csak a hit ölény nyerhet. Ez országban a boldog egyetértés angyala lakozik, — törvénye a szeretet, temploma minden kebel, melyben a Krisztus szelleme az oltár, a honnan ima, áldozat száll az Urhoz. Éltesítő lelki eledele Isten beszéde, mely soha el nem mulik, életvizének forrása Istennek szent lelke, melyből buzog az életnek vize. Szelidség, kegyesség, alázatosság, jótékonyaság ékességei itt

az emberi kebleknek s azért nincs itt elvetve senki. A szegény, a koldus, inségben szenvedő önként jövő jótettek gyümölcseivel elégitik ki szükségleteiket, törlik le könnyeiket. Az árvának van menedékhelye, az özvegynek otthona, csend, béke uralkodik közelben, távolban. Mint midőn a pirosló hajnal a regg szürkületében előnti bájait a hegyek ormain, oly biztató remény nyugtatja meg itt a szívet, a lelket, a miért az emberek arczain boldog meglegegedés, jövőnkbe vetett bizalom látszik. Ez ország az Isten országa s erre czéltott Jézus, midőn kinyilatkoztatá a papi fejedelmek előtt: „az én országom nem e világból való.“ S a Krisztus által megmutatott emez ország látszólagos ellentétet mutat a világi étellel szemben.

Eszményinek tűnik föl, különösen akkor, mikor a világi élet majd élvelel kínáló pillanatait kívánja áldozatul, majd érzéki lényünket levetkőzve lelkiekké óhajt átváltoztatni. Isten országa és a világi élet ezen (dualisticus) ellentétes vonását, a mely elválasztja a kereszténység magasztos eszméit és a világi élet elveit, maga a Krisztus beismerte, mikor a világot megkülönböztette az ő országától. Sőt ki is jelentette, hogy azok: „a kik szentül akarnak élni a Jézus Krisztusban, háborúságot szenvednek“. Szembe állítván az ő szellemét a világ szellemével, így szól: „Ha e világ gyűlöl titeket, tudjátok meg, hogy engem gyűlölt előbb, mint titeket. Ha e világból valók volnátok, e világ a mi az övé, szeretné azt, de mivelhogy nem e világból valók vagytok, hanem én választottalak titeket e világ közül, azért gyűlöl titeket e világ.“

Ez ellentétet (dualismust), mely ekként a keresztény vallás és a világ között fönnáll, az újabb vallástudomány elenyésztette. Amaz országot tudnillik nem külön állónak s a világon kívül levőnek tünteti föl, hanem lehozza a földre s azt tanítja: hogy Isten országa mi közöttünk van, az az itt létesül.

Ez újabb fölismerése a vallástudománynak, összhangba hozza a mennyet a földdel s a keresztény vallást belevezeti a világi életbe s megállapítja a tudomány és vallás, a világi élet és a keresztény erkölcsi rend között az összhangot s jó irányba vezet, de az ellentét (dualismus) még is csak akkor szűnik meg teljesen, mikor a keresztény vallás át fogja hatni a világi szellemet s a maga köntösébe öltözteti. Ezen munkál ma már minden józan vallástudomány.

S valóban, ha egyszer az a szellem, mely magától a Krisztustól származik hatja át a világot, akkor megtalálja az emberiség szemé előtt a Krisztus fog állani, mint a ki emberből lett Krisztussá, hogy így nekünk a legszebb példányképünk legyen. Csakhogy e szellembé bele kell élnünk magunkat, a mi végre első lépésünk: megismerni Krisztus szellemi világát. Csak hogyha meg tudunk valamely dolgot magyarázni, ha valamelyik tudomány mezején magunknak jártasságot szereztünk s ha Istenről s a vallásról vannak bizonyos fogalmaink, ne gondoljunk, hogy mi a Jézus életét már ismerjük s az ő szellemi világát láttuk, hanem fogjuk úgy föl, hogy a Krisztus mélyebb megismerése lelki nagyságot, hittel párosult mély értel-

met igényels ekkor is jobb hinni eszméiben, mint tán azokat könnyedén fölülbírálni. Nem lehet, hogy mi be ne lássuk eme szellemnek jelentőségét a közerkölcsiségre, államra, társadalomra és az egyénre egyaránt.

S midőn mi e szellemenben élünk és azt terjesszük a mi körünkben, saját lelkünk üdvét és az emberiség boldogítását munkáljuk. De lássuk ezt beszédem harmadik részében, szeméjünk a keresztény vallásnak

III.

Áldásait.

Ha végig tekintünk a föld képén s csak egy pillanatra kiszakítjuk magunkat az összesből, s az emberiség nagy munkaterét vizsgáljuk, úgy tünik föl az emberiség előttünk, mintha az egy nagy bányán dolgoznék, kutatná, keresné folyton a kincseket s mindent megvetne, a mi nem csillogó ékkő vagy valamely más disz-tárgy.

Látjuk, hogy a világvárosban, a hol a füstölő gyárak, óriási paloták s a közboldogságot előmozdító más alkotások állanak előttünk, a kis helységben, hol a mező sürgő-forgó munkásai dolgoznak, az emberek mind egy cél: a boldogság felé törekesznek, az egyén úgy mint a társadalom, egyik nép úgy, mint a másik, csak az eszközök különbözők, melyekkel azt elérni igyekeznek.

S ha az emberek boldogsága után tudakozódunk s a megelégedés áldott tűzhelyeit kutatjuk, a nyugodt élet csendes munkáságát keressük: be fogjuk látni, hogy a sok lőtásfutás, kincskeresés és csak a folytonos munka nem boldogítja az emberiséget. Hiányzik így a világból valami, hiányzik az életből az alap, melyen az egyének boldogsága fölépülhetne. Olyan ez a kép, a melynél kétségtelenül a vallás áldásai nincsenek jelen, mint a test lélek nélkül, — üres valami. S ha ez így van, miért nem óhajtjuk az emberiség boldogságát élővé tenni s az egyén jóllétét oly alapra fektetni le, melyet a csapások, a szenvedések meg ne ingassanak. S midőn mi a vallásban egy ily drága kincset birunk, méltán kérdezhetyük, hogy miért nincs a vallásosságnak szentelt oltárunk? Hisz a vallás, oly nyugalmat önt keblünkbe, mely nélkülözhetetlen az élet fárasztó küzdelmeiben. Vegyük csak az áldásokat, melyeket a vallás áraszt mi reánk. Az erkölcsiségünk öre, lelkiismeretünket megovja és nemes cselekedeteinket s keresztény szellemenben folytatott életünket megszenteli.

A vallás egy oáz az élet tengernyi sivatagán, mely körül viz fakad, zöld pázsit terül el, a hol mi az élet gondjai közben enyhe pihenő helyet találhatunk. Egy világító torony az éjszakában, mely lelkünket a hűn, a kísértet ezer meg ezer örvényt sodró hullámai közül révpartra vezérli. Vagy csillagfény az éji homályban, mely bizodalmat ültet keblünkbe s folyton előttünk lebeg földi vándorlásunkban. Vagy mi az, mi erőt ad az élet leverő pillanataiban s megtart a veszélyben s elviselhetővé teszi a sors szeszélyeit? A vallás az, mely

a kereszténység történetében magasztos ihletét milliók meg milliók szívében mutatá meg. És a keresztényvallás ilyen áldásaival szemben hogyan? közönyösek lehetnénk?

Vagy talán a lélek külföldön nem létezésének hite az, mely a valóságosságot némelyekben kisebbiti, csökkenti?

Hisz van lélek! bizonyítja az emberiség sok ezeréves története, mely sehoh sem tagadá meg annak lételetét.

Van lélek! Avagy a csendes órák ihletett perczei honnan származnak, ha nem a lélekből, a mely ihletett műveket teremt.

Van lélek, mert honnan a gondolat, az érzet, tehát a tulajdonképzeni élet, ha nem a lélekből fakad az!?

Van lélek, a mely éltet; a test csak külforma, mely idővel elenyésczik. Állandó csak a lélek, mely hasonló ama lélekhez, mely a világban egyedül áll változtatlanul. Aztán itt is minden egyéb változó, mely folyton eltűnik, alakul s meg újra születik. Minden a mi anyagi a kohókban és műhelyekben köddé, párává, gázzá változtatható, de a lélek változtatlan. És ezt a lelket a keresztény vallás áldásai boldogítják.

Miért hát, hogy a vallásosságot nem pártoljuk, a maga értéke és becsce szerint. És miért, hogy tapasztalnunk kell a keresztény vallás-ellenes lépéseket korunk nevelési irányzatain is, melyek egészen eltévesztettek a vallásos alap nélkül.

Miért a vallás-erkölcsirend ama fölfogása: legszebb vallás a becsületes munka, mely az erkölcs tisztaságát őrczi, a helyes élet, mely a műveltséggel összhangzik. Szóval az erkölcsi életrend tulsulyra emelkedési kísérlete a hitélet felett.

Ha nem is helytelen a mindezeket szülő gondolat, de kirí belőle a vallásos élet legmagasztosabb kincse, a hit iránt való közönyösség, a mi már a vallásos élet alásülyedésének igen komoly tanujele. „Hit nélkül pedig lehetetlen, hogy valaki kedves legyen Isten előtt.“ S ha elveszük a vallás üdv-tanát, a jövő élethez kötött reményét, az isteni gondviselést, melyek a vallás nélkül reánk nézve elvesznek, kikaptuk az erkölcsi világrend alól a talpkövet és az fönn nem állhat. Nem, nem! K. H. nekünk, a kik ismerjük a keresztény vallás ama magasztos jellemvonását, mely szerint szellemi áldásaival lelkünket megtartani, fölemelni, üdvözíteni van hivatva, az olyan fölfogást, származzék az bárhonnan, a mely a keresztény vallás terjedését gátolná, nemhogy pártolnunk, hanem még figyelemre méltatnunk sem szabad.

Igy kívánja ezt a keresztény vallás, melynek eredetét, a mely isteni, szellemét, a mely egységes, s áldásait, melyek lelkünk legszentebb kincsei, éppen azért mutattam föl, hogy megerősitselek titeket a vallásban való állhatatosságban a világi elvek, a tudományok és más fölfogásokkal szemben.

Legyen tehát hitünk szent előttünk!

Álljon előttünk a mult, melynek égő máglyái, sötét börtönei a keresztény vallás szentségéről, az emberiség dicső történetei annak hatalmáról tesznek bizonyosságot.

Álljon előttünk a jövő, melyben az emberiség boldogságát, az államok fönnállását, a társadalom erkölcsi életét semmivel sem biztosíthatjuk, ha ezt a vallást nem ápoljuk.

S álljunk azért erősen a keresztény vallás mellett, a *nálunk le-*
tett tudomány kincsét őrizzük meg. Amen.

DEÁK FERENCZ.

Az alsó-felső szováthi unitárius egyházközség történeti rajza.

Alsó-Felső Szováth Kolozsvármegyében fekszik 35 kilométernyire Kolozsvártól a Mezőség nyugoti szélében. Az unitárius templom fa-tornyával épen a falu közepén fekszik egy szép dombon, a honnan igen szép kilátás nyílik az egész falura és határának egy részére. Az 1890-ik évi népszámlálás szerint F.-Szováthnak 1082 lakója, A.-Szováthnak pedig 799 lélek száma volt, összesen 1881, a miből 617 unitárius, vagy 430 református, a többi gör. kath., gör. keleti és izraelita. 1849-ben (Esp. vizzg. j. k. 119 l.) a két falu unitárius lakóinak száma 411 volt. 1854-ben 407 a lélekszám. (Esp. v. j. k. 133 l.) A haladás szembetűnő, nagy néhány tized alatt.

Van a községben unitárius, református, gör. kath. és gör. kel. egyházközség és temploma, papja van mindenik felekezetnek. Nemzetiségre nézve mintegy $\frac{3}{5}$ -de magyar, a többi oláh. Legtöbb unitárius vallású. Ez az egyházközség a legrégebb ebben a községben. Hogy a Mezőségen fenmaradott és magyarságát megőrizte részben, az a nagynevű Suki családnak és papjainak köszönhető.

Az alsó-felső szováthi unitárius egyházközség egyike a legrégebb ekkleziáknak. Az unitárius vallás hajnalán azonnal megalakult. A 'Suki család, a mint áttért az unitárius vallásra, ezt a községet is azonnal a korszelleme az unitárius eszmék zászlaja alá sodorta. A legrégebb történeti adat ezt tanúsítja, hogy már 1625-ben létezett. Ennek az ekkleziának a történelme össze van forrva a 'Suki Horváth családok történelmével.

Templom, harangláb, czinterem, temető.

A templom egy szép dombon fekszik éppen a két falu között közepén. Innen van a legszebb kilátás, a honnan mind a két község látható. A templom kitűnő kőből van építve. Építési ideje nem tudható. Valószínű, hogy a katolikusoké volt E mellett bizonyít az is, hogy a keleti felében egy kinyulása van, a hol az oltár lehetett ezen a felén és: ak felől egy ajtó nyílása is látható. A régibb részének szélessége $6\frac{1}{2}$ méter, hosszúsága 13 méter, magassága 7 méter, stakaturus felül a padlása. A kisebb részének hossza 5 méter, szélessége $4\frac{1}{2}$ méter. A két rész közötti fal bolthajtásos és ennek a bolthajtásos falnak az északi részében van a szószék pompás faragott kőből, felette égszínkékre festett korona az ismeretes pelikán

madár és fiai ábrával a felső részén. A templom déli és nyugoti felében van két pitvar s ezekből van a bejárás. A templom keleti és nyugoti oldala a nagyobb részének tűzfalal van építve. Fedele zsindeley mind a két résznek.

'Suki László 1790-ben megújította saját költségén, a mint a templom északi felében levő emléktábla felirata tanusítja.¹ 1839-ben az ekklézsia költségén bezsindelyezik a templomot és a haranglábot.² 1886-ban a templomot ismét kijavíttatják. A költségeket közadakozás útján fedezik. Ez a javíttatás másfél ezer forintnál többbe került. Sajnos, hogy egy költséggel nem nagyobbították meg a templomot, mert az a 26 szék, a mennyre hely van, nagyon kevés még közönséges vásárnapokon is a hívek befogadására. Ha az ekklézsia tagjai még inkább szaporodnak, a templom megnagyítása elől nem térhet ki az ekklézsia.

A hívek a templomba 1856-ban közadakozás útján egy szép kis orgonát vásároltak 200 pengő forinton.³

1886-ban renováltatták az orgonát, most ismét várja a megigazíttatást.

A harangláb fából van alig 8 méternyire a templomtól kelet felé. Építési kora nem tudható. Mikor a templomot újították a haranglábban is igazítottak ugyanakkor.

Van benne két szép harang. A nagyobbban következő felírás van:

Felül: SZOVÁTI UNITARIA ECCLIA KOTSEVEL CSINÁLTATOT.

Alatta: GYÖRGY MAR: CURATORSA: ANNO 1749.

Legalul a szélén: GEORGU NEMES FECIT.

A kisebb harang felirata:

AZ ALSO FELSŐ SZOVATI UNITARIA ECCLESIA MAGA KOLTSE. ANNO 1769.

Az alsóbb sor körirata: SZEKEL MIKLÓS CVRA: ISTEN DITSŐ. ÉS SZIGETHI. ISTV. EGYH. GEN. ÖNTETE.

Volt ezelőtt is két harang, de a szájhagyomány szerint a tóba rejtették el a tisztáson háboruidején. Keresték, de nem találták meg.

A czinterem deszka kerítéssel van körülvéve. 1886-ban megújították.

Nyugot és észak felől is az ekklézsia gondozta kerítéssel.

A czinteremben ákác, szilva fák vannak ültetve. 1893-ban sé-tány létesített benne.

A templomba vezető ut borostyán bokrokkal van körülvéve.

Van egy régi és új temető, ez utóbbi ákáczfával körülültetve 1893 év tavaszán. A temetők iránt nincs meg a kellő kegyelet, ezt sajnálattal kelle tapasztalnom.

¹ Az emléktáblán a 'Suki ezimer is ott van. A felirat a következő:

Arma familia nobilium, de 'Suk renovatam sumtibus Ladislaí de 'Suk ano, dni MDCCXC.

I. Cor. VII. vers. VI. Nobis tamen unus est deus Pater ille a quo omnia et nos in ipso, et unus dominus Jezus Christus, quem omnia et nos per ipsum. Felirat van a szöszéken is.

² L. Számadási j. k. 1839 évről.

³ Esp. vizsg. j. k. 140 l.

Papi, mesteri ház, eklezsiai belsőségek.

A papi ház két szobából és konyhából állott, közepén egy pitvar, a mely elválasztotta a konyhát a szobától. A régi papi ház, a mint a rajta levő mestergerendán levő felirat tanúsítja 1797-ben épült fenyőfából, egy szoba, konyha és pitvarból állott. 1837-ben az egy szobához Sándor István papsága idejében egy kisebb szobát toldanak észak felől. Ez a papi ház 1892-ik évben lebontatott és belőle a most meglevő gabonás épült a papi telken.

A mostani papi ház 1892-ik évben épült. Van benne három szoba, konyha, kamara, veranda a kertfelől északon, tornác dél felől, pincze. Szóval a mostani papi ház egyike legszebb parochiális épületeinknek, költsége 3859 frt 35 kr volt, a miből 2000 frt teher nehezedett az egyházközsége, melynek egy része törlesztve van már. Jelenleg van istálló színnel, disznó-ól, gabonás, törökbuza-kas, tyuk-ól, sütő kemence, csür. A gazdasági épületek a csür kivételével 1892 és 1893-ik évben épültek.

A papi telck északi fele gyümölcsös, nagy része 1891-ben és 1893-ban ültetve, a régi nagy fák Pál Mózes által plántálva. A kerítés mellett ákác fák egy méternyire ültetve 1893-ban, ugy szintén egy jó darab szőlő ültetve 1893-ban.

A mesteri ház két szoba, egy pitvarból áll.

A mestergerendán ez a felirat áll: ÉPÍT. KUN BÁLINT CURATORSÁGÁBAN. AO. 1799. die 5. Jul. Tehát két évvel azután, hogy az elbontott papi ház épült.

Az egyházközség 1888-ban 630 forinton vásárolt a papi telek szomszédságában egy bolthelyiséget. Kap érte 100 frt évi haszonbért.

Van az egyházközségnek még belsősége a harangozó lakás, melyen egy szoba van vesszöböl fonva.

Itt kell megemlítenem a taxás helyeket is, az ugy nevezett metőt. A papi telektől keletre fekvő összes belsőségek ezek. A ház-hely volt csak az egyházközségé, a miért az eklezsianak évenként 18 forint taxát fizettek. Használtak még 9 hold kaszálót a pap erdejénél s ezért learatták az eklezsia földjéről a gabonát a tagosítás előtt, de mivel a tagosításkor az eklezsia szántót nem kapott, a napszámok is elmaradtak. Ezen belsőség adóját az egyházközség fizette, a mi évenként 6 frt s néhány krajczár volt.

Jelen sorok írója kérésére a Méltóságos E. K. T. engedélyezte (308 --1890 sz. alatt.) a taxás helyek megváltását. A hivek ezt buzgósággal teljesítették is. Fizettek 1100 forintot, a mi a papi ház építésére fordított. A taxás hely már átment az ók tulajdonukba. Az általuk használt kaszáló elárvereztetett 80 forint évi haszonbérért. Jelenleg legelőül használják. Így a 18 frt évi jövedelem helyett a taxás helyek, az egyezerszáz forint tőkét nem számítva, évenként 80 forintot jövedelmeznek jelenleg.

Papok.

Váradí János 1644, mint egy czink urvacsorai pohár tanúsítja, a melyen az áll, hogy „Váradí János Szováthi Prédikátor Ideiben.“

Az ő neve kezdőbetűi vannak azon a gerendán is, a mely 1351 év-ből való, a mit később megemlítek. Szentpéteri István kályáni pap volt, 1669-ben a kissárosi zsinaton szenteltetett fel.

Hogy utána ki volt a pap, azt nem tudhattam meg.

Kobátfalvi Péter 1730-ban esküt tesz a kolozsvári consistorialis gyűlésen mint szováthi pap, a mint a felszentelt papok jegyzőkönyve tanusítja.

Szentpéteri István 1749-ben szintén szováthi pappá szenteltetett fel a nyárad szt.-lászlói zsinaton.

Bakó György. Az anyakönyvet ő kezdi vezetni 1785-ben. A mint a régi papi ház és a jelenlegi mesteri ház feliratai bizonyítják, bölöni származású volt.¹ A rendeletek tárát is kezdetre vezetni. Az 1892-ik évben lebontott papi ház és a most is meglevő mesteri házak alatta épültek. Szép írású és buzgó pap volt.

Küsgyörgy András 1803 májustól 1805 áprilisig.

Molnár Miklós 1805 juniustól 1813 májusig.

Püzi Ferencz 1813-tól 1820 májusig.

Bartók Gergely 1820 május 4-től 1836-ig. Samu nevű fia kolozsi pap volt. Leányai: Anna, Molnár Miklós paphoz ment nőül, Máriskó Tóth Ferencz mesterhez, Róza férjhez ment Rend Ferenczhez Szabédra, Zsuzsa, József és János, összesen 7 gyermeke volt. Nagy gazda volt a mint beszélnek gyermekei és az öregek, a kik ismerték.

Sándor István. 1836-tól 1837 júniusig. Kitünő szónok volt és minden valamire való ekleziában paposkodott. Az ekleziának több énekes könyvet ajándékozott. Az ő idejében a papi lakot egy szobával megnagyobbították.

Molnár Miklós ifj. 1737. jul. 1853-ig. Bartók Gergely elődjének a leányát vette el, a kitől Sándor ügyvéd, János, Miklós papok, Albert papjelölt és több leánya született. Előbb mester volt Szováthon és azután választották meg papnak. Jó pap és kitünő gazda volt. A forradalom alatt a tóban bujkált, hová Sándor fia hordotta az ételt. A szomszéd falusi oláhok elől menekült a tóba a nád közé. Itt aztán meghült, beteg lett és ezt a betegséget nem tudta elviselni, meghalt.²

Pál Mózes 1853-tól 1889 ápr. 24-ig. Részt vett az 1848—49 szabadság harcban. (Lásd Unitár. K. V. köt. 91 lap.) Az a néhány felnőtt, a ki ma tud olvasni, neki köszönheti tudományát. Alatta újított meg a templom rovatát utján. Vásároltatott egy félhold erdő a kolozsi határon. Az ő papsága idejében történt meg a tagosítás is. Jó pap volt, a mint hívei beszélnek. Ő kezdette járattatni a legátusokat is. Szorgalmas gazda volt, a ki gyermekeire 100 hold földet hagyott örökségül.;

Dézsi Mihály 1889 juliustól.

¹ A felirat a régi papi házban ez volt. Anno 1797 Ex fruga parcho Georgo Bakó De Bölön Curatore Valentino Kun.

A feliratot e sorok írója jegyezte le az elbontás alkalmával.

² Tóth Ferencz mesterné elbeszélése nyomán.

Iskola mesterek.

Csedő István. A halotti anyakönyv szerint 1809. jul. 7-én temettetett el.

Szabó István. Leányát temetik 1817-ben.

Kemendi Márton 1820. (Esp. vizsg. j. k. 17 l.)

Molnár Miklós ifj. 1836. (Keresztelési anyakönyv I. köt. 26 lap.) Később pap lett

Halmágyi János. (Esp. v. j. k. 84 l.)

Tóth Ferencz 1881-ig.

Gábor Dénes 1881—1894-ig, előbb Muzsnában volt mester. Az állami elemi iskolánál segédtanító is volt. 1894 től Kovács Elek. Állami rendes tanító is.

Curátorok:

Kun Bálint 1787. A régi papi- és mesteri ház alatta épült.

Kun Gergely 1822—1827.

Székely István 1827—1832.

Csete Márton 1833—1836.

Kis György 1836—1845. Az ő kurátorsága alatt toldják meg a régi papi házat egy kis szobával és pádimentumozák ki 1837-ben a Sándor István papsága alatt. A pajtához szint is akkor csináltak. A papi telken a csürt megújítják. 1839-ben a templomot bezindelyezik.

Bodor György 1845—1855 ig.

Székely Ferencz 1855—1878. Hosszasan volt curátor. S épen ezért liquidumát a presbyterium elengedte. (Lásd. esp. vizsg. j. k. 238 l.)

Kun Gergely 1878—1883. Alatta volt a tagosítás.

Balázs Annyás. 1883—1893-ig. Alatta újított a templom Nagy buzgóságot fejtett ki a régi adósságok felhajtásával. A papi ház az ő gondnokságában épült.

Bodor István 1893. Alatta kezdődött az ekklezsia vagyona törvény szerint kezelteni. (Lásd. presbyteri j. k. 1893.)

Anyakönyvek. — Jegyzőkönyvek.

Az anyakönyv 1785 évtől fogva van meg. Ez magában foglalja az 1785—1878 évig születettek, összeeskettek és halottak anyakönyvét, ugy szintén a konfirmáltak névsó a is ebbe van bevezetve.

1878 évben új anyakönyvet kezd vezetni a pap és ez a második kötet.

Az ugynevezett rendeletek tára vagy is, *Protocollum Ecclesiae Unitariorum Szovathensis ab anno 1781.* Az irás sok helyen alig olvasható. A penész is sok kárt tett benne. Nem volt kellőleg gondozva. Pedig az összes rendeletek pontosan vannak vezetve különösen Bakó György által.

Ennek folytatása „*Protocollum Ecclesiae Unitariorum Szovathensis* 1832“-ik évben kezdve. II. kötet.

Ebben érdekes a második lapon, hogy 1833 május 16-án 2319 szám alatt a főkormánysszék felhívást intéz, hogy Ersébeth városában felállítandó siketnémák intézetére adakozzanak.

Méltóságos főkurátor Iszlai László és Brassai Sámuel Collegium rektora felszólítják az ekklezsiát, hogy a collegiumban alapítandó *énekkar* számára gyűjtést indítsanak. Be is gyűlt 10 frt 2 kr. rft.¹e czéla.

1861 - 1878 évig a rendeletek a presbyteri jegyzőkönyvbe vezetődtek, mivel a II-ik kötet protocollum eltévedett.

1878-tól maig ebben vezetettek a rendeletek, mivel akkor megkerült.

A számadási jegyzőkönyvek 1827. januárius 18-án kezdődnek. Czime: „A szováthi unitárius ecclesia Diariuma, melyben köteles a helybeli Tiszt. Pap Minden Perceptumokat és Erogatumokat a kimutatott rubrikák szerént naponként a mint történnek hitelesen felírni. 1827. január 18.“

Ez 1872-ik évben betelvéni ujat kezdenek, ma is ebbe iratnak a bevételek és kiadások.

A presbyterialis jegyzőkönyv 1845-től fogva van meg 1889-ben betelik és ekkor ujat vásárolnak, jelenleg ebbe vezetettek az ülés tárgyai.

Az esperesi vizsgálati jegyzőkönyv kezdődik 1824-ben.

Esperesi vizsgálatok régen csak minden 8-ik vagy 10-ik évben tartattak. a mi semmi esetre sem vált előnyére az egyházközségnek.

A levéltár 1841-ik évtől fogva kezdődik. E sorok írója szedte rendbe.

Papi jegyzőkönyv 1889-ik évtől rendszeresen vezetve.

Az ekklezsia ingó és ingatlan vagyonáról való teljes „Leltár“ 1890-ik évben állított össze általam. Az abraszokról, klenodiumokról volt ezelőtt is leltár.

Ajándékozások az egyházközségnek.

A legelső adomány egy arannyal bevont urvacsorai pohár Marosi Borbára ajándékozta 1625-ben.

Egy aranyozott urvacsorai poharat Székely Antal a „Maga Koltsebol CsinálTat T. A.“ 1644-ben.

A régibb papi ház pinczéjéhez is gerendát, hihetőleg fát is a Suki család ajándékozott, a mint ezt a papi ház elbontása alkalmával a pince gerendán levő felirat is tanúsítja.²

¹ Protocollum. E. II. köt. 4 l.

² A felirat ez a gerendán, a mit emlékül a haranglábba tétettem el. FUNDE PRECS PECCATA DOLE. VENIAMOS REPOSCE. FAC TUA.

FIDE DEO. FER MALA. DISCE MORI (F F) DE SUK (I. V. P. 1651.)

A zárjelben levő betűk értelme: Fecit Franciscus de Suk. A másodiké pedig: Johannis Váradi Pastore 1651.

A Bakó papsága idejében épült és közelebbről lebontatott papi ház épületfájához hihetőleg azokat a fákat is felhasználták, melyek az azelőtti papiházból felhasználhatók voltak és egy ilyen az említett gerenda is. Kitűnik ebből a feliratból is, hogy nemcsak a nagyevű 'Suki László, hanem az ő elődei is áldozatkészek voltak. Csak a jó fa teremhet jó gyümölcsöt, talál ez legtöbbször az emberre is.

A templomot 'Suki László, mikor ez már annyira meg volt repedezve, hogy a szél is befutt rajta, az eső is becsapott, a saját költségén egészen megújította 1790-ben, a híveknek még azt sem engedte meg, hogy kézi vagy igás napszámmal járuljanak a teher viseléséhez, a mint a szájhagyomány tanúsítja.

Sajnos, hogy nem sikerült azt a szép birtokot megvásárolnia 'Sukinak az unitárius püspökség részére, a mit akart, bizonyára magyar nemzetiségi szempontból is a legnagyobb szolgálatot tette volna ezzel magyar hazájának, mert ha itt a Mezőségen lett volna egy szép birtoka, az unitárius püspöknek, itt és a körülötte levő falvakban az eloláhosodás veszedelmes nyavalyája nem terjedett volna gy el.

Vallásközönségünk egyik nagy jóltevőjének a neve kicsiny egyházközönségünk történetében is a legragyogóbb betűkkel van beírva. Valamint a magyarság megmentése is itt az ő nevéhez fűződik. Az mindenesetre érdeme az unitárimusnak, hogy a magyarság sehol ott el nem oláhosodott, a hol unitárius egyházközönség volt.

Én biztosan állítom, hogy ekklézsiánk birtoka is nagy részben az ő buzgóságuk áldozatkészségükből létesült.

P. Horváth Ferencz zsuki birtokos egyházköri felügyelő gondnok megbizottja, Szigethi Zsigmond praefectus nádat ajándékoz az építendő mesteri csűr megfedésére az udvar részéről, az 1845 évi febr. 20. esperesi vizsgálat alkalmával¹

Tóth Ferenczné, Bartók Máriskó, az iskolamester felesége 1854 június 16-án egy barack-magos abroszt ajándékoz az ur asztalára. Az abroszon B. M. monogram van.²

1854-ben Sala Sámuel egyházi tanácsos felhívására garasos almizsna czimen szép összeggel járulnak a közpénztár gyarapításához. Összesen 420 fítot ajándékoztak. (Esp. vizsg. j k. 156 és 169 l.)

1856-ban a hívek közadakozás útján 200 pengő forinton egy szép kis orgonát vásárolnak s azt a templom-karzatán elhelyezik.³

Méltóságos Sala Sámuel ur alsó-szováthi birtokos édes anyja Almádi Károlina emlékére 1 hold 484 □-öl területű belső telket adományoz 1868-ban, a mi megér 1500 forintot iskola helyiségül.⁴

Az adományozó bele-egyezésével a presbyterium 1873 június 4-én községi iskola helységül ajánlja fel ezt a telket. Ugyanakkor megígérik, hogy a tanítói lak felépítéséhez 100 frttal 50 □-öl kővel, 100 igás és 200 gyalog napszámmal hozzájárulnak.

A községi iskola fentartására az alsó-szováthi határon a Tő-

¹ Esp. vizsg. jk. 98 l.

² Esp. v. jk. 121 l.

³ Esp. v. jk. 140 l.

⁴ Esp. v. jk. 170 l.

vises nevezetű dűlőben 9 hold területű földet ajánlanak fel. S megengedik, hogy ugy a telek, mint a 9 hold föld a községi iskola javára telekkönyveztessek

1869. május 17-én Józsa Lajos, Wildner János, Klatrobecz Gyula, Mezei Mihály, Bajta Miklós ref. tanulók és Molnár Albert, Rend Domokos, Szigeti Lajos és Keresztély Lajos unitáriusok az iskola alap javára mulatságot rendeznek, a mi 87 forint jövedelmezett.¹

őzv. Balázs Mihályné abroszt ajándékoz, értéke 2 frt,²

Pál Múzes lelkész kenyeret és tek. Gothard Sándor ur gyakran bort adnak az ur asztalához.³

Gergely János egy 6 frt értékű szószék takarót ajándékoz.

1886-ban a hivek a templom ujtására 2—20 frtos részletekben 845 forintot ajándékoznak. Nagyobb összeggel járultak hozzája: Méltóságos Petrichevich Horváth Kálmán ur 100 frt, Gálfalvi Imréné, Sala Károlina 100 frt. Sala Sámuel 50 frt.

Mélt. és főt. Ferencz József püspök ur ajándékozta 1891-ben Lendvay B. „25 év Márkusfalva életéből» czimű művet.

A „Dávid Ferencz Egylet» 1890-ben kérésemre 5 dr. „Énekes könyvet» ajándékozott

A Méltóságos E. Főtanács szintén az egyházközség kérésére papi ház építésére 50 frtot. utalványozott.

Balázs András gondnok és neje Székely L. Zsuzsa egy veres bársony szószék takarót és egy urasztali posztó takarót ajándékoztak 1891 ben. Értékük 55 frt.

Gábor Dénes iskolamester egy bibliát a szószékre.

Dézsai Mihály pap egy aranykönyvet.

1892-ik évben a papi ház építésénél a hivek követ, porondot hordottak, szóval a kézi és ígás napszámot ők teljesítették buzgósággal és áldozatkésztséggel.

1892-ik évben br. Győrffy Rózália ónagysága 10 forintot adott a papi ház építési költségeire. őzv. Pál Mózesné, nyugalmazott papné egy piros kalotaszegi varottas selyem urasztali takarót ajándékozott.

Binder János állami elemi isk. tanító 20 almafa oltványt ajándékozott a parochialis kert részére 1893-ban, a mi el is ültetődött és mindenik szépen fejlődik.

Dézsai Mihály lelkész 1893 tavaszán a papi kerítés körül akáczfát, diszbokrokat, rózsafákat ültetett, és a kert egy részét szőlőfával beültette. Ugyan ő saját költségén a Paphegyen az eklklzsia tagja körül sánczot ásátott, akáczfákat ültetett, valamint Gábor Dénes tanító is.

Ujabb időben közadakozás útján megfestődtek a templom padjai 1895-ben.

Bort és kenyeret áldozatkész hitrokonaink ajándékoznak az ur vacsorához.

¹ Esp. v. jk. 171 l.

² Esp. v. jk. 186 l.

³ Esp. v. jk. 186 l.

1895. évben kepeváltsági alapra Molnár Sándor jogügyész 100 frtot ajánlott, ugy színtén Urmösi Jenő báréi birtokos is 100 frtot.

Petrichevich Horváth Kálmán főgondnok ur régebben is, most is a pap 3—4 marhájának ajándékozott nyáron legelőt, a minek értéke 20—30 frt, ugy szintén saját erdejéből 10—20 frt ára fát. Hadd legyen itt is e nemes főur szép tette feljegyezve.

Szükségesnek tartom felemlíteni az ekklézsia *Menodiumait* is.

A legrégibb egy urvacsorai czink pohár arannyal bevonva a következő felirással: A. BARBARA MAROCI. FACTA. LAUS. DEO ANNO. DOMINI. 1625.

Ugyancsak urvacsorai pohár diszesebb: Soli Deo Sit Gloria 1636. Istefán Linez felirással. A talpára ez van írva: Szováti Unitária Ecclézsiaé. Aranyozott czink ez is.

Ehhez van aranyozott czink tányér szép diszszel. Körirata ez: „Székel J. ANTAL a Maga Koltsebol csináltata: Anno Domini 1644. Az Egy Igaz Istennek Es Az Jézus Christusnak Tiszteletire Szavati: Nagy.“ Közéből „Sz. A. 1644.“ Hátlapján: „Váradi János, Szováthi Prédikátor Ideiben. Szovati unitária Ecclézsiaé.“

Egy szép finom porcellán kanta, kívül különféle figurák rajta. Fedele és alja czink. Felírás ^{Q. A.}_{S. M.} 1693. Renováltatott 1899-ben.

Van még egy czinktányér urvacsorai kenyérhez: „A SZOVATI UNITARIA ECCLÉZIAÉ. UR ASZTALÁRA VALÓ. 1774-ben.

Özv. Székely Ferenczné 1891-ben ajándékozott egy horos kancsót.

Van egy czink keresztelési pohár is.

Van az ekklézsianak két bélyegzője. Az egyik 1856-ban, a másik 1890-ben készítve.

Megemlítem itt az *ekklézsia könyvtárát*, mely áll a *Ker. Magvető* összes füzetéből, Lendvay „25 év Markusfalva életéből“, főt. püspök ur adománya. Összesen 21 dr.

Itt felemlitem, hogy kérésünkre az E. M. K. E. igazgatósága Szováthra E. M. K. E. Népkönyvtárt létesített. Buzgóbb keresztény társaink egy népkönyvtár javára 40-féle művet ajándékoztak. Ez és az E. M. K. E. könyvtár az én gondozásom alatt áll, 1890. óta. Örömmel mondhatom, hogy olvassák, különösen téli időben.

Iskola, Valláserkölcsei élet.

Az egyházközségben felekezeti iskola volt, a mig az állami iskola nem létesült. De, hogy minő eredménnyel mehetett a tanítás kitünik e pár sorból. Arra a kérdésre, hogy 1832-ik év telén hányan jártak iskolába. a mester a vizsgálószeknek ezt feleli, „hogy fiu járt csak három, leány egy sem, pedig kik járhattak volna mind a két nemből hányan, megmondani nem tudja.“¹ 1878-ban 22 fiu és 2 leány járt iskolába.²

¹ Esp. vizsg. jk. 52 l.

² Esp. vizsg. jk. 84 l.

Es ez a tanítás így ment a felekezeti iskolában, hogy a gyermekek nem jártak, nem is kényszerítette senki. Ez az oka, hogy a felnőttek közül alig néhány tud csak olvasni.

De volt a mesternek egy más teendője az estvéli harangozás vagy is a takaródó, a mit a mester teljesített 1890-ig, a mikor megszűnt. Ezért az estvéli harangozásért egy kenyeret kapott a mester, és ő szedte fel a hivektől, a mikor szüksége volt rá. „1845-ben a hivek panaszt tesznek a mester ellen, hogy nem harangoz, mire a mester azt feleli a vizsgálószeréknek, hogy a kenyeret nem adják meg, azért nem harangoz. A vizsgálószerék megrendeli az iskola mesternek, hogy napjában háromszor harangozzon, a hallgatók pedig a harangozásért járt szokott kenyeret adják meg.”¹

Az 1892-ik évben volt tanköteles mindennapos, fiu 47, leány 56, összesen 103. Ismétlő tanköteles 23, összesen 126. Iskolába járt mindennapiba fiu 31, leány 30, összesen 61, ismétlőbe 16, összesen 77. Felénél még is több.

Állami iskola helyiségül a Sala Sámuel féle telken az államkincstárral kötött szerződés értelmében az 1895-ik évben egy 4 tanteremmel, tanítói lakással ellátott emeletes iskolát épít az állam, a mire 28,000 forintot engedélyezett. Lesz óvoda is és lakás az óvónőnek. Ezen szerződés értelmében egy kitűnő iskolahelyiséget nyer a falu közép-pontján, a község, az egyházközség kántora évi 500 forint fizetést kap és a kántori fekvőségekből 20 hold föld (évi jövedelme 180—200 frt.) a kepeválsági magtárnak jövedelmez 1895 évtől kezdve.

Egy szebb jövő derül ezzel a ténnyel községre, ekklézsiára. Adná Isten!

A nép vallásos erkölcsi életéről kevés mondani valóm van. A ki ismeri, hogy milyen az oláhság közé ékelt magyarság erkölcsi élete, annak nem kell magyaráznom semmit. A többinek úgy is nehéz arról fogalmat adni. A hivek templomjárók. Nagy ünnepeken alig férnek el a templomban.

Hiveim vallásukhoz, egyházukhoz, hűségesekek buzgók. Nem igen volt rá példa, hogy a férfi nemen levők elhagyták volna vallásukat.

A képét sajnós szegénységükhöz képest nem fizethetik pontosan. Egész télen át hordogatják vékánként. Sajnos, hogy perrel sem lehet mind bekapni. A kepe megváltás égető kérdés itt is.

Az ekklézsia vagyona.

Van az ekklézsia használatában jelenleg 16 hold 490 □-öl szénafü, a Pap erdejénél, a mi legelőnek van kiadva haszonbérbe évi 133 frt ért. Van 2 hold 1491 □ öl területü kaszáló a tó mellett, Kernekutban a minek évi jövedelme 104 frt 20 kr. Megjegyzem, hogy egy része a tóból szakadt s nagyobb 2 holdnál. Van egy tava, a minek területe 24 hold 274 □-öl.

¹ Esp. vizsg. jk. 84 l.

A tó lecsapolását a ministerium engedélyezte. Ha ez megtörténik, az egyházközség vagyona 400—500 fo inttal évente nagyobb lesz.

Van Felső-Szováthon 1 hold 1898 □-öl területű erdeje, a kolozsihatáron 700 □-öl területű. Úzmenterv szerént keletetik az erdő.

Van Sala Sámuel által ajándékozott iskolatelek, a mi évenként 28 frtot jövedelmezett.

Az ekklézsia külső fekvősége 43 hold, és a két belsőség. Az összesnek becsértéke, a külsőség holdja 100 frtba számítva, a belsőségek 2500 frtba, így az összes ingatlan értéke 6800 frt. A bolt helyiség értéke 630 frt. Jövedelme 100 frt.

A papság jövedelme.

A pap használatában van Felső-Szováthon 13 hold 535 □-öl szántó és 14 hold 520 □-öl kaszáló.

Alsó-Szováthon van a Paphegyen 6 hold 842 □-öl szántó, a Tövisesben 8 hold 38 □-öl szántó. Ez utóbbi nagyon gyenge. Evi tiszta jövedelme e kettőnek 100—120 frt. És így a pap használatában van 42 hold ingatlan, a minek tiszta jövedelme 168 forint.

A papi benvaló mintegy 1538 □-öl területű Szép papiház és elrendezett kert 1893 óta.

Kepefizető van F.-Szováthon 90. Alsó-Szováthon 28. Összesen 118. Patronus a Gálfalvi Imréné utódai méltóságos Nagy Dénesné 8 kalangya buzával, P. Horváth Kálmán főgondnok ur F.-Zsukról 12 liter véka gabonával. A hivek 2 véka buzát adnak a 16 kupás vékával, egy véka zabot és a kepefizetőknek $\frac{2}{3}$ -a 18 kr fabért a papnak fizeti. Egy harmada a mesternek. Ez a fabér még a fa levágási, beszállítási árába sem elég. Ősszi szántáskor szántanak, s tavasszal 3—3 holdat, s tartoznak ugarolni is. Nyáron vagy kaszálnak és feltakarnak 6 holdat vagy learatják, a mit szántottak. A konfirmándusok, nyári vasárnapi iskolába járók egy-egy napszámmal tartoznak a papnak. A pap a tavaszi szántást kivéve köteles ebédet adni nekik és pálinkát. Keresztelésért stola 40 kr.

A mesteri jövedelem. A mesteri fekvőségek a papságé mellett vannak. F.-Szováthon van szántó 11 hold 698 □-öl, kaszáló 11 hold 877 □-öl területű. Tiszta jövedelme 130 frt.

Alsó-Szováthon a Paphegyen 3 hold 420 □-öl, Tövises 6 hold 1304 □-öl terület. Tiszta jövedelme 80 frt, összesen van a mester használatában 33 hold ingatlan. Tiszta jövedelme 129 frt. Kepe fele, mint a papé 125 frt, összesen 250 frt.

Évi jövedelme 250 frt. Szántani a mesternek is kötelesek 2—2 holdat. A mesteri belsőség 462 □-öl területű.

1894 év őszétől fogva miután az állammal kötött szerződés értelmében egy unitárius tanítót alkalmaz az állam az állami iskolához és azt kötelezi a kántori tæendők végzésére a mesteri jövedelem is változott.

Van a mesternek az államtól tanítói fizetésül évenként 500 frt.
Az ekklézsia ad 13 hold szántot. Az ekklézsia ad lakást, és kapja a képét. Összes jövedelem rá megy 750—800 forintra.

Az egyházközség vagyona pénzértékben:

Az ekklézsia használatában levő ingatlan értéke	6800 frt.
A papság használatában levő ingatlan értéke	4200 frt.
A mesteri ingatlan értéke	3300 frt.
Templom, harangláb, czinterem,	4000 frt.
Papi telek, papiház, gazdasági épületek	6000 frt.
Mesteri telek, épületek	1200 frt.
	Összesen 25,500 frt.

Kepe-váltsági Magtár.

A magtárt lelkész felhívására a hívek buzgósága 1892-ben hozta létre s szépen gyarapodik

Végül megemlítem, hogy míg 1888 ban az évi bevétel a 300 forintot alig érte el, az 1895 évre 612 frt 83 krajczárban volt előirányozva, a mi haszonbér földek és a bolt után.

DÉZSI MIHÁLY.

Egyházi Szemle.

(Nemzetközi unitárius conferentia Budapesten.)

Egyházi életünk ez évi folyásában a sok, többé-kevésbé ephemer természetű jelenség között magasan kiemelkedik az ez év szeptemberében Budapesten tartott nemzetközi unitárius conferentia. E száz év végének embere, ki csak halad az árral és egycsapásu gondolkozásmódjával látta a megjelent tudósításokat e gyűlésezésről, valószínűleg végig futott azokon szokott módja szerint, belepillantva tán minden tizedik sorba, és azután félretette azokat oda, hol a többi gyűlésezesek sok eszméje el van és lesz temetve, vagy, ha még egészen a kor embere, oda, honnan az eszme leghamarább lángra lobban. És csakugyan nem is tarthatunk igényt valami nagyobb kitüntetésre, mint a milyenben más divatosabb és a világ által mindenestre nagyobbak tartott eszmék részesülnek, mint az unitarizmus. De nekünk, kik e szóban találjuk összpontosítva mindazokat az eszméket, melyektől az emberiség boldogulását várjuk, kik nem egy felekezet egyoldalú és szűkkörű elfogultságát hisszük kifejezettnek e sokszor félreértett elnevezésben, hanem alatta a mai korban csaknem fölöslegesnek ítélt vallást, a szép, jó és igaz akarását, az emberek egymás iránt való szeretetét és az egy Isten jóságát értjük, nem lehet közönyös e gyűlésezés, mi nem térhetünk napirendre fölötte csak úgy rövidesen, és nem felejthetjük el oly könnyen, mint a ki más hittel, vagy korunk legnagyobb átkával, a vallás iránt való közönyösséggel hall valamit fölöle.

Mintha egy szebb jövő hajnala lett volna e konferencia hosszú éjszaka után, hogy a türes és kitartás erényeit megjutalmazza azoknak, kik megérdemlik. Jól esik elgondolnunk, hogy e hajnal pírjánál, mely felvilágosodást és szabadságot hirdet, az üldözött, a lenézett és gyűlölt egyház felzarándokolhatott nyílt lobogó alatt az ország fővárosába, hol rokon lelkek fogadhatták, sőt összehívhatta ugyanoda az ő örömnépére rokonait, testvéreit a föld minden részéről, hogy vele együtt örvendhessenek és dicsérjék az Urat.

Egyéb célja tán nem is volt e conferentiának, mint az örömnének, a szabadság fölötti örömnnek megünneplése és bemutatása a világ előtt annak, hogy ez egyház kiállotta a próbát és még él, sőt bizalma van a jövőben. A kitűzött tárgyak is mind csupán általános jellegűek voltak, melyeket bármikor, sőt bármelyik egyház gyűlésein is épen úgy szóba lehetett volna hozni. A mi speciálisá tette e

gyűlést az volt, hogy a szabadságot leginkább szerető országok legszabadabban gondolkozó fiai és leányai voltak azon képviselve, kik azonban a szabadságot bölcs meggondolással használják.

Fővárosunk ez egész esztendőben olyan volt, mint Ézsaiás lelki szemei előtt Jeruzsálem, honnan utak vezettek minden irányban a különböző népekhez, kik jöttek szent Sionunkba tisztelni a legfőbb Istent. És e zarándoklások között bizonyosan nem utolsó helyet foglal el az, melyre konferenciánk adott alkalmat. Ha nemzetünk helyes megismertetése célja volt azoknak a gyűléseknek, melyek Budapesten e millenáris évben tartattak, akkor mi szolgálatot tettünk nemzeti szempontból is, megismertetvén nemzetünket olyanokkal, kik politikai és hivatalos uton meg nem ismerhették volna. Önérzettel tekinthetünk azokra a levelekre, melyeket a külföld vallásos egyesületeitől kaptunk s melyek mindenikéből nemcsak a rokonszenv és testvéri szeretet szól hozzánk, hanem az elismerés és becslés is. Mindenik kiemeli, hogy egyházunk története, mint nemzetünké is, a kiállott szenvedések és azokban tanusított hitbéli hűség méltó a becslésre.

Jól esik nekünk hallanunk a külföld s mondhatjuk a legfelvilágosultabb nemzetek elismerő szavát. Angolország, az Egyesült-Államok, Sveicz és Franciaország, hol hitsorsosaink vannak, mind szemem szedett helyei a felvilágosult gondolkozásnak és a szabadságszeretetnek. S ha nekünk kellene megválasztanunk, hogy honnan üdvözöljék conferentiánkat, valószínűleg ugyanezen helyeket választanók. Ki tudná kellően méltányolni azt az erkölcsi súlyt, melyet ez országokban lakó testvéreink kicsiny egyházuoknak adnak? És nekünk csakugyan szükségünk is van erre a nagy rokonszenvre. Ha hazánkban némelykor még nevünket is szeretik elkülöníteni a magukétól a mi protestáns testvéreink, az elszigeteltség érzetét eloszlatja tőlünk külföldi hitsorsosaink meleg részvéte.

Azonban az érintkezésnek nemcsak egyoldalú haszna volt. A külföld itt megfordult képviselői szintén okultak az itt hallottakból. Náluk meggyőződés az, hogy az unitáriusok csekély száma egészen természetes következménye az unitarizmus szabad elveinek. Azt hiszik, hogy a nép, Istennek egyszerű gyermekei nem érthetik, nem foghatják fel az unitarizmus tanait s így ezek csak a mívelt osztály számára valók. Ez a téves felfogás azon alapszik, hogy náluk csakugyan a míveltebb elemek hisznek az unitárius tanokban, míg a míveletlenebb osztály alig van képviselve. Csaknem mindenik itt jár-képviselő meglepetését fejezte ki, mikor látta, hogy nálunk az unitarizmus a nép vallása, melyben sok emberöltőn át megnyugvását találta a míveletlenebb osztály is. Hihetjük, hogy e tapasztalás jó gyömolcsöket fog teremni és az unitárius ügynek hasznos szolgálásokat tesz.

A konferenciáról külön értesítő fog kiadatni magyar és angol nyelven, s annak lefolyásáról abból tudomást szerezhethetünk, itt azonban mégis helyén valónak találjuk elmondani egyet s mást a külföldi képviselőkről, kikről olvasóink kevesebbet tudnak, mint a magyar részről közreműködettekről.

Legkimagaslóbb alak mindenesetre *Dowson Enfield Henrik* manchesteri pap volt. Alakja minden tekintetét egyszerre maga felé vonzott. Megjelenése olyan, a miyennek Tacitus az ős gallokat képzelte. És mégis mindenki azonnal kinézte belőle a keresztény papot. Éles, átható tekintete mögött átsugárzik a lélek. Egészen angol jellem, melyből még a gyakorlatias eljárás mód sem hiányzik. Megérkezése után első dolga volt, hogy egy omnibusz tetején végigkocsikázta fővárosunkat Hiszem, hogy e kocsikázásból sokkal többet tanult, mint a sok tolmács azutáni magyarázatából. Mint képviselő is a legfontosabb testületet, a Brit- és Külföldi Unitárius Társaságot képviselte. S mint ilyen nemcsak hivatalos képviselő volt, hanem szíve és lelke vezérelte őt közénk. Simén Domokosnak, theológiánk néhai jeles tanárának barátja és tisztelője volt. Barátjában megtanulta tisztelni és becsülni a magyarokat, s a magyarok iránt érzett e rokonszenve indította, hogy minket meglátogasson. Hazájában a legnagyobb tiszteletnek örvend és méltán. A Manchester vidékén, hol az unitarizmus legerőteljesebb, az ő egyháza egyike a legtekintélyesebbeknek. Az elmúlt esztendőben elnöke volt a Brit- és Külföldi Unitárius Társaságnak, mely hivatalra leggyakrabban nagy befolyású világi embereket választanak s csak ritkán éri e megtiszteltetés a papok valamelyikét. Az oxfordi Manchester College-ot, a legtekintélyesebb unitarius theologiai intézetet szintén Dowson ur képviselte hivatalosan, ugyanis ő ez intézet fenntartó testületének egyik tagja.

Nem kevésbé rokonszenves alak *Smith Vance* dr., ki nejevel együtt jött a mi látogatásunkra. Ő nyugalomba vonult theologiai tanár, ki a walesi theologiai intézetet sok éven át vezette. Életét egészen pályájának szentelte és munkássága tekintélyt szerzett számára a tudós világban. Tudománya megszerezte neki azt a megtiszteltetést, hogy jóllehet unitárius volt, felvették azok közé, kik a biblia angol szövegét átdolgozták és megállapították. Hasznos könyvet írt a biblia átdolgozott angol szövegének (revised version) marginális jegyzeteiről, A konferencián tartott felolvasása is a biblia-bírálat jelen állásáról szólt.

Érdekes és reánk nézve tán legtanulságosabb az a bizonyosság, melyet az unitarizmus mellett *Dr. Greaves* tett. Őt, mint maga mondá, a lélek üldözi. Ez vezette hozzánk is. Nem született az unitárius vallásban, hanem az anglikán egyházban, az anglikán egyház fejének, a canterburi érseknek székhelyén. Családjából többen viseltek püspöki méltóságot abban az egyházban és a ki csak némileg ismeri a konzervatív irányu angol életét, az érti, hogy ez mit jelent Angliában. Mintha a fogait egyenként huzzák volna ki, mondá az öreg úr, ugy esett neki a szakítás családja multjával. De a léleknek ellenállani nem tudott és most prédikálja a Krisztusnak hite szerint hamisítatlan evangéliumát.

Tagart Lucia kisasszony, most már harmadikszor látogatta meg hazánkat. Első látogatása alkalmával, mikor még kis leány volt, atyjával jött Magyarországba, mely akkor terra incognita volt angol testvéreink előtt. Most, hajlott korában, megérte azt, hogy már nem

is érzi magát idegennek közöttünk. Ha ide jó, mindenfelé ismerősöket lát, kik házának vendégszeretetében részesültek. Kedves alakjával, mivel fellépésével, finom női modorával mindenkinek tiszteletét és szeretetét megnyerte, úgy, hogy az angol unitárius nőket méltóbban senki sem képviselhetné volna, mint ő, kinek egész élete az unitarizmus ügyével van összenőve.

Jones Lloyd liverpooli lelkész, születésére nem angol, hanem walesi kelta. Mint ilyen a Dél-Walesi unitárius társaságot képviselte, melytől igen rokonszenves hangon írott megbízó levelet hozott. Érdeklődését vallásunk és nemzetünk iránt mutatja az, hogy honfitársával *Ward Tamás* gyárossal, aranyosmelleki és háromszéki egyházainkat is meglátogatta.

A világi elem *Taylor Frank* birtokos, egy valódi gentleman és a csak most említett *Ward Tamás* gyáros által volt képviselve.

Ezekhez számítva *Tuylorné, Ruttné* és *Greavesné* asszonyokat, angolhoni vendégeink száma 11 volt, akkora, a mekkorát még eddig nem láttunk gyűléseinken.

Amerikai vendégeink a fennebbi számot 15-re egészítették ki. Az Amerikai Unitárius Társulat hivatalos képviselője *Williams Tiradar* New-Yorki lelkész volt. Hivatalában a híres prédikátornak *Bellows*nak utóda a New-Yorki „Minden Lelkek Templomá“-ban. Ő egyike azon keveseknek, kikben a papi hivatalra szükséges előfeltételek mind meg vannak. Szerető lélek, költői gondolkozás és a szó hatalma egyaránt birtokában vannak. Fellépésével mindenkit meg tud nyerni a maga részére. E szép tulajdonokban együtt osztozik nevével, ki utazásában őt követi. Együtt utazták körül mondhatni az egész földet. Nehány évvel ezelőtt Japánt látogatták meg Együtt eljöttek Erdélybe is és itt meglátogatták kolozsvári, tordai, aranyosmelleki, keresztur-köri egyházközsegeinket, mindenütt a legnagyobb érdeklődéssel viseltetve népünk iránt. Nem tehetjük, hogy ne idézzünk beszédéből egy részletet, melylyel okadatulja conferentiánk megtartását:

„A mi mai összejövetelünk — monda *Williams* ur — legnagyobb bizonyosága és diadala a vallásszabadságnak. Azért gyűltünk össze, hogy tanubizonyoságot tegyünk egy olyan hitformáért, melyet nagyon sokszor félreértettek s melynek követői sok szemrehányásnak és üldöztetésnek voltak kitéve. A humanus tudományok, a politikai szabadság elterjedésével a mi helyzetünk mind kedvezőbbre fordult s ügyünk mind eredményteljesebb. Nekünk nem kell félnünk a modern eszmétől, nincs mit félnünk a tudomány fejlődésétől, vagy a népnevelés előhaladásától. Tényleg úgy hiszük, hogy a mi felfogásunk a keresztény vallásról inkább talál rokonszenvre az új korszak részéről és erre inkább is van jogosítva, mint bármely hitfelekezet, hogy kifejezője legyen a XIX., sőt a XX. század eszméinek.

Azért mi e nemzetközi konferencián nem egy bigott, szűk látókörű felekezet szellemmének vagyunk kifejezői, képviselői, hanem azt hisszük, hogy a mi unitárius testvériségünk, hitelünk Londonban, Bostonban vagy Budapesten öszhangzatban van e bámulatos korrallal.

A jelenkor minden gondolata az egyetemes testvériség megalapítására irányul, az isteni Krisztus teljesebb ismerésére, az emberiség felemelésére és egy ideálisabb társaság létrehozására. Mi azt hisszük, hogy az emberi erő győzelme a természet ereje fölött s ismerete a természet titkai fölött nemhogy kiűrná a vallásos érzelmet, sőt inkább közelebb hozza a világegyetemet és az emberiséget Istenhez. A mi unitárius hitünk a kor szellemében halad s egy szabad nemzedékhez méltóan nem ragaszkodik a múlt hagyományaihoz, hanem csak lelkesülést, igazságot és szépséget fogad el a múlt időkből s azt az állandó kijelentést, melyet Isten minden időben közül választottjaival. Igen kedves dolog most összeolvadni testvéries szeretetben, mert akár Londonban, Budapesten vagy Amerikában, a mi hitünk nincs helyhez kötve, hanem a különböző nemzetek között alkalmazkodik a kor igényeihez. Örvendjünk azért e testvériségnek s mikor vissza térünk hazánkba, emlékezzünk meg arról, hogy mily szép örökséget birunk. "

Brintonné asszony nemcsak a mi konferenciánkra jött, hanem mint a washingtoni béke-társulat követe, részt vett a békekongresszuson is. Kolozsvárt is meglátogatta és az angol körben érdekes előadást tartott Washingtonról és az odavaló életéről.

Dr. *Chester Dyer Frank* jelenléte érdekes világot vet legujabb helyzetünkre. Ifju ember, ki hazájából, Bostonból oly czéllal jött hozzánk, hogy itt a keleti nyelveket tanulmányozza. Ezért már Syriában, Damaskusban töltött egy évet s egy másikat a budapesti egyetemen tölt. Igen szép eredmény, ha budapesti egyetemünket már idegen nemzetek fiai is felkeresik és nemcsak a mieink mennek nyugatra. Dr. Chester komoly törekvése mutat, hogy már konferenciánkon magyar nyelven kísértette meg gondolatai kifejezését.

Általában a konferencia sikeréért, benső tartalmaért és külső megjelenéseért minden velünk érző örvendhet. Hitfeleinknek tömege felrándulása ez alkalomra bizonyosság, hogy a vallás iránt való közöny még nem diadalmoskodik mindenkiiben. És a jelenvoltak bizonyosan kedves emlékekkel tértek otthonukba.

Különös elismerést érdemel budapesti egyházközségünk, mely a háziúr szerepét vitte. Különösen ez egyház derék vezetői, gondnoka és papja iránt mindnyájan elismeréssel és köszönettel tartozunk, kiknek előzékenységéről minden jelen volt meggyőződött.

Nem mulaszthatjuk el megemlíteni azt sem, hogy a sajtó nem foglalkozott konferenciánkkal hozzá méltó terjedelemben. Mig más, kevésbé érdekes gyűlésekről külön rovatok jelentek meg a napi sajtóban, addig konferenciánkról a legtöbb ujság csak a kiállítási hírek rovatában emlékezett meg röviden s némelyik meg egyoldalúan. Pedig hát nem azért gyujtják meg a gyertyát, hogy véka alá rejtsék. Hiszszük, hogy ennek oka részben a magunk tartózkodó természete, meg az is, hogy e konferencia új és szokatlan volt.

Tanügyi Szemle.

(A II. országos és egyetemes tanügyi congressus.)

A magyar tanítói világ is kivette részét azokból az ünnepekből, melyeket a nemzet az ezeréves állami fennállás örömére rendezett. A millennáris év július hónapjának 1—8 napjaiban összegyülekezett Budapesten, hogy megbeszélje azokat az elveket és szempontokat, melyeknek a második ezerév küszöbén a tanítás nagy és fenséges munkájának irányát vezetniök kell. 1848-ban tartatott az első egyetemes tanítógyűlés; a júliusi a második volt. Milyen haladás a közoktatásügy minden terén e rövid félszáz év alatt! Mesteri kéz két képet alkothatna e két állapotról; s ha a fejlődés szálaít egyiktől a másiktig nem volna alkalmunk nyomon kísélni, nem ismernénk rá amarról a második képre, nem tudnók megérteni a fejlődésnek ezt a rohamos menetét. Csak a két congressus adatait hasonlítva össze, a számok mutatni fogják a nagyarányú eltérést. Az elsőnek 257 tagja volt 5 szakosztálylyal, a másodiknak 4552 tagja 19. szakosztálylyal. Itt a bonyodalmas közoktatásügyi szervezetnek minden tagja képviselve volt. Erről a komoly munkával imponáló congressusról hű képet adni nem lehet feladatomban. Egy néhány vázlatos vonásban mégis ki akarom emelni azokat a vezérlő gondolatokat és eszméket, a melyek a tanácskozások eredményeiül markansabbúl fejeződtek ki.

Wlassics miniszter, kitől már megszoktuk, hogy irányeszméket, halljunk, helyesen emelte ki üdvözlő beszédében e congressusnak jelentőségét az összetartozóság, az összetartó erő megszilárdításában. Mert, ha valahol — úgy mond — Magyarországon bizonyára szükség van ez erőre. Valóban ez a congressus kifejezése volt egy régen érzett váagnak. Általános a panasz, hogy nincs meg a magyar tanítóságban a közszellem, a testületi egység érzése. A panasz nem indokolatlan; de a hiányt is lehet menteni. Nem kis oka lehet ebben az egységes nemzeti közoktatás hiányának is.

A ministeri üdvözlés a megfontolt, mérsékelt haladás elvét tűzi ki. „Az új gyakran nem jó, de a réginek, ha elkorhad, csak azért, mert régi, jövőt biztosítani nem szabad.“ Aztán két szempont az, melyeket különösen figyelembe ajánl. Az egyik szempont a gyakorlati, a bölcs államférfit, a másik az erős magyar embert árulja el. Amaz azt tanácsolja, hogy a tanácskozások „ne álljanak az elmélet pusztá abstractiojának álláspontjára; ez azt, hogy ne csak a tudomány általános kozmopolita vívmányai érvényesüljenek, hanem min-

denek előtt a magyar nemzeti szempont, „melynek a magyar cultura minden rétegét, csúcsát és mélységét át kell járni.“ Büszkék vagyunk fogékonyságunkra a nyugati civilisatio eszméi iránt, „de kell, hogy új tartalommal is gazdagítsuk a népek közoktatási politikájának kincseit.“

Ez irányelvek közül legmegnyugtatóbb s legélesebb vonásokban a *nemzeti oktatás* elve emelkedik ki. A nemzeti elem a külföldi iskolázásokban is kezd utóbbi időkben méltán túlnyomó erőre emelkedni. Mennyivel nagyobb szükség van erre nálunk, hol az iskolázás kifejezetten nemzeti jellegét nemcsak általános paedagogiai szempontok ajánlják, hanem specialis állami érdekek is sürgetik. *Berzeviczy*, az egységes nemzeti oktatás előadója, több joggal sürgetheti, mint az angol, francia vagy a német paedagogus, hogy „mindenki, a ki az ifjúság tanításának és nevelésének magasztos hivatásával foglalkozik, legyen áthatva a nemzeti érzéstől, nemzeti feladataink tudatától,“ hogy „közoktatási intézményeinket nemzeti életünkhöz, nemzeti sajátosságainkhoz, traditioinkhoz és szükségleteinkhez minél közelebb hozzuk.“ Nem volt szakosztály, mely ez elvet ne hangoztatta, vagy ne fogadta volna el. A középiskola a classicus irodalom mellett egyenlő tért akar juttatni a magyarnak, az egyetemi összes papnevelő intézetekbe be akarja vinni a magyar irodalmat; a néptanítói kar e mellett szól, a kisdolgozók a magyar társalgást sürgetik, a tanítóképzők és tanképesítők nyelvűl a magyart ajánlják. Mindenütt, az egész vonalon e jelszó hangzott fel, e lobogó alatt harczoltak.

Egy másik jelszó, a mely a tanácskozások folyama alatt különösen dominált s mely az általános paedagogiai s a speciális nemzeti szempontokat az előbbihez hasonlóan egyesíti magában, az *államosítás* kérdése volt. A mily fontos, ép oly kényes természetű kérdés. Alkalmas, hogy a nemzeti és szűkebb felekezeti érdekeket élesen szembeállításra. De az érdekek harcza elsimult, elnémult az elvek harczában. S valószínű, hogy az egyes szakosztályok, az egyetemes congressus s e haza intelligens többségének nézete és kivánsága van kifejezve e tétélekben, melyek hangot nyertek a tanácskozáson: „A közoktatás nem csupán a cultura, humanitás, egyéni haszon és boldogulás dolga, hanem első sorban és mindenekfelett az államhatalom kérdése, az államfenség integráns része. . . . De a kongressus a történeti fejlődés útján haladva s annak tanúságait tisztelve, nem ohajtja a radikális megoldást; annyival kevésbé teszi ezt, mivel az oktatás szabadságát az államhatalom érdekeivel és követelményeivel megegyezhetőnek tartja. Egyesek, testületek, szövethozók, egyházi és világi hatóságok tarthatnak fenn iskolákat, de az oktatást csupán mint az állam mandatoriusai végzik a törvényben megállapított feltételek mellett.“ De a teljes államosítást sem a pénzügyi helyzet, sem pedig az oktatás szabadságának az elve nem ajánlják. S így a fennebbi elvi megállapodások csak úgy értelmezendők, hogy ezek szerint az állami akarat intenzívebb befolyása biztosítva legyen. Így pl. tanítói, tanári képesítést csak az állam adhat, tanítók, tanárok alkalmazása, személyi ügyeik intézése állami beleavatkozás nélkül ne történhessék. Az

államosítás kérdése leghevesebb vitát idézett elé a népoktatási osztályban, melynek eredményeül elfogadtatott az az elv, hogy „tanító-, tanítónői és ovónőképzőintézetek állítása és fenntartása az államnak joga és kötelessége“. Ez intézetek felett a felügyeleti jogot csak az állam gyakorolhatja.

A harmadik kérdés, a mely határozottabban kiemelkedett a gondolatok, tervek, javaslatok özönéből, az *egységes* közoktatás kérdése volt. Specialis nemzeti érdekeket nem szolgál; inkább didaktikai, paedagógiai s gyakorlati okok hozták felszínre s tartják ott már évek óta. Egyik feltünőbbben érezhető hiánya, vagy hézaga a közoktatásügyi szervezetnek. Az egységes közoktatás hiánya különösen az alsó és közép iskolázás körében jelentkezik. Az egységes közoktatás követelményének lényege abban áll, hogy az egységes iskola nyújtotta ismeret bármely pályára előkészítsen s tehát eloszlatssa azokat az átmeneti akadályokat, melyek a különböző fajú iskolák között a tanulók előtt állanak az átlépésnél. Ha valakit dispositioi s hajlama a reáliák felé vonz s bontakozó vonzalmát követve a reáliskolába megy; ennek bevezése után azonban tanára akar lenni kedvencz tárgyának, görögből érettségét kell tenni. A reáliáknak és a humanus studiumoknak a reáliskolákban és a gymnasiumokban való egyenlőtlen szerepe igen nagy nehézségeket okoz; továbbá a tanítóképzés, a kormányzat és felügyelet különböző módozatai azok az okok, melyek az egységes oktatás kérdését már régen felvetették s maig is felszínre tartják. Az állam nem oly követelményeket támaszt a tankepesítő vizsgálaton a tanulóval szemben, mint a felekezettek, s itt is egyik egy, másik más mértékkel mér. Az alsó és középoktatás felügyelete között sem külső, sem belső kapocs nincs; igaz ugyan, hogy az alsó oktatásnak legfőbb célja más, mint a középoktatásé, de a kapcsolat közöttük mégis megvan, mert amaz előkészítő lépcső is egyszermind erre. Így állván a dolgok, a congressus természetesen nem zárkozhatott el e bajok orvoslási kísérleteitől sem. Felhangzottak oly kívánalmak, melyek a tanítóképzés egységesítését sürgetik.

Hosszas volna s talán kívül is esnék célunkon, hogy mindazokat a reformtörekvéseket, melyeket a meggondolt, lassú, de biztos haladás elvén hangoztatni hallottunk, itt ismertessük. Még röviden megemlítjük Berzeviczy javaslatait a középiskolák reformjára. Egységes középiskolát kíván, mely közelebb áll a mai gymnasiumhoz, mint a reáliskolához. A humanus studiumoknak nagyobb képzési erőt tulajdonít. A latin a mai tulsúlyát megtartaná; a felsőbb osztályokban némely tantárgy facultatív lenne; de az érettségénél elmaradna minden bi- vagy trifurcatió s az érettségi az összes felsőbb tanulmányokra utat nyitna. — Az egységes középiskolán kívül lenne egy 7—8 osztályból álló s tisztán gyakorlati életre előkészítő polgári iskola; nagyjában a mai reáliskola, de azzal az új czállal és feladattal, hogy a polgári elemek műveltségi színvonalát emelje.

Ezek a vázlatos vonások még csak keretét sem adják annak a képnek, melyet a második egyetemes tanító congressus tanácskozásainban nyújt. Csak egy — két kiemelkedőbb gondolatcomplexum, a melyek

az igen fontos részletkérdések egész tömegét foglalják magukban. A mai közoktatásügy megoldandó kérdései ezek s a congressuson felhangzott javaslatok, reformtörekvések és megállapodások mutatják nasyjában azt az irányt, melyet a magyar közoktatásügyi politika követ.

G. K.

Párisi levél.

Páris, 1896. sept.

(A lyoni conferentia. Jézus Krisztus, személye, tekintélye, munkája. Első kötet: Jézus Krisztus pályájára lépés előtt. Stapfer E. a párisi theol. facultás tanárától. I. vol. in 12. Paris, librairie Fischbacher.)

Szerkesztő ur!

Az orthodoxok és liberalisok hivatalos képviselői hosszas értekezések után a lyoni consistoriummal egyetértésben megállapodtak a conferentia idejére nézve. Nov. 3-ikára tüzték ki az ünnepélyes összejövetelt és akkor meg is fogják tartani, ha csak előre nem látott akadályok nem merülnek fel. Az orthodoxok egy része hallani sem akar a liberálisokkal való egyesülésről, kiket „a hit rationalistikus ellenségei“-nek neveznek. De a többségben meg van a vágy az egyesülésre. S óhajtandó, hogy az meg legyen, de úgy hogy a lelkiismeret jogai ne áldoztassanak fel, hanem legyen az egyesülés egyházi, közigazgatási téren. Hogyha e kísérlet most nem sikerül, tartani lehet, hogy az ügy hosszú időre elmarad s az egyházban az önkény fog uralkodni.

Ennek egy példáját látjuk a bordeaux-i nagy egyházközségben. Az egyik lelkészt betegség okán egy év óta egy más lelkész helyettesíti. Julius végén a consistorium azt határozta, hogy meg kell szüntetni szolgálatait, mert egyik beszédében tagadni látszott az örök büntetést. A consistorium ebben eretnekséget látott. De a mi ez ügyben nevezetes, hogy az egyházközség nagy része, csakugyan orthodoxok állást foglaltak és consistoriummal visszahívták a lelkészt. Minthogy azonban a visszahívott lelkész az egyházközségnek nem rendes papja, hanem csak helyettes, most mégis teljesen a consistoriumtól függ, melynek szabadságában áll az egyházközség akarata ellenére is elbocsátani. Ily eset nem fordulhatna elő, hogyha volna hivatalos zsinat, mely az ilyen kérdésekre szabályt alkothatna. De hogy ilyen legyen, annak nem kell másnak lenni, csak adminisztratívna, s ez az a mit orthodoxoknak és liberalisoknak együttesen kell kérni az államtól. Reméljük, hogy a lyoni conferentia félre tesz minden személyi kérdést és csak az egyház általános jólétére s a francia protestantizmus jövőjére tekint.

— Némileg késtem Stapfer munkájának ismertetésével. De ennek oka, hogy mult levelemben a napi eseményekkel összekötött tárgyakról kellett írnom. Különben egy olyan könyvről, mint a Stapferé, a párisi prot. theol. facultás tanáráé, mely ezelőtt néhány hó-

nappal jelent meg, nem késő írni most sem. Ez egy új „Jézus élete“, melynek teljes címe: „*Jesus-Christ sa personne, son autorité, son oeuvre*“. *Tome premier*: „*Jesus-Christ avant son ministere*.“ Most csak az első kötet jelent meg.

Tehát ismét egy új „Jézus élete“, fogják mondani. Hiszen már annyi ilyen munka közöltetett. A Straussé 1835-ben, mely akkor oly nagy vihart támasztott a keresztény egyházakban, a Neanderé 1837-ben czáfolatul a Strausséra; és azután még annyi más Németországban, Angliában s végül a Renané Franciaországban, mely újra vihart idézett fel s melynek czáfolatául ismét több új munkát irtak, melyen volt Franciaországban a Pressensé-é. S mind e munkák mellett is Stapfer arra gondolt, hogy megírja Jézus életét. És most előtünk van műve. Az igazat mondva, a tárgy nagy és kimerithetlen és az ember minél tovább olvassa e könyvet, annál több világosságot nyer, de a nélkül, hogy a titkot teljesen megvilágítva látná. Stapfer tisztán mint történelemíró tanulmányozta a tárgyat. „Célunk, mondja, vizsgálódni és azt mondani, a mit megvizsgáltunk, tényeket megállapítani és eladni. Nem vonunk dogmatikai következtetéseket, melyek megengedhetők lennének. Munkánk egyszerűen a történelemíróé“. Tehát a történelemíró írta ez annyira érdekes kötetet: „*Jesus-Christ avant son ministere*“. Mindenek előtt csodálni lehet, hogy Jézus életének e része, melyről az evangéliumok csak néhány lapon szólnak, több mint kétszáz lapot foglal el. A Jézus gyermek és ifju koráról ennyit csak egy oly író irhatott, mint „*La Palestine en temps de Jesus*“ szerzője, a ki pontosan ismeri ama korszak dolgait, egyéneit és eszméit, a ki már előbb megírta „*Les idées religieuses en Palestine á l'époque de Jesus Christ*.“ S hogy e művek már előbb megirattak, ez biztosítékul szolgál arra, hogy szerző ismeri azt, a miről beszél és semmit sem mond taláalomra. S mily szépek a Jézus gyermekkorának s ifjuságának szentelt eme lapok! s mily kedvesek az országról, a szokásokról és családi életről adott leírások!

Az ember kíváncsian olvassa e fejezeteket, melyek nagyon rövideknek tetszenek és némelyik tényleg az is. Itt-ott az ember szeretne részletesebb kifejtést és határozottabb véleményt, de azért a munka a figyelmet folyton lekötve tartja. De Stapfer könyvének érdekessége még nem is ebben van, hanem legkivált annak a kérdésnek tárgyalásában: hogy Jézus az ő kortársaival együtt nevedve, hogyan gondolkozott magáról? volt-e tudata arról, hogy ő a várt Messiás? Ez, mint a szerző helyesen mondja, pszichologiai problema és ugy is tárgyalja, a Jézus értelmének és lelkiismeretének fokozatos fejlődésével mutatva meg, hogy hogyan fejlődött ki benne az ő személyiségének és feladatának érzete. A mily mértékben ismeri meg önmagát, abban a mértékben érzi, hogy benne van valami, a mi fölülmulja szülőinek vallását, a mi annak ellentmond és ő fölfogja azt, a mit azok nem fogtak fel. Magát azoknál fensőbbnek érzi. És mi e benső munkát folyton növekvő érdekeltséggel kísérik. Kisérik Jeruzsálembe való első utazásában, a tudósokkal való beszélgetésében, a farizeusokkal, az essenusokkal és Keresztelő Jánossal való érintkezéseiben.

Kísérjük Jézus előkészületének munkáját lépésről-lépésre, egészen az ő harminczadik évéig, addig a pillanatig, mikor pályáját, az Isten országaról való beszédét megkezdi. Jézus tehát, mondja Stapfer, mint minden ember, megtette tapasztalatait: ő maga teremtette magát a körülmények, a megpróbáltatások és külső harcok segélyével, melyeken át kellett mennie. Felhasználta az oktatásnak minden eszközeit, melyeket Isten neki hatalmába adott. Jelleme, értelme, szelleme, egész lelke folyton növekedett e tizennyolcz év alatt. Figyelt mindazokra a tanulságokra, melyeket neki a napi események, lettek legyen azok nemzetiek vagy vallásiak, adtak. Ez való igaz. De akkor mi messze eltávoztunk a Jézusról való rendes orthodox nézetől, a háromság második személyétől, fokozatosan jutván az erényekhez, melyek a rendes embernél elein rejtett állapotban vannak, holott a háromság második személye a tökéletességgel kezdi. És ha avval, akkor hogyan lehet nekünk példányképünk. De hogy ha ő valóban egy volt közülünk, a mint Stapfer megmutatta, ha ő átment mindazokon a kemény tapasztalatokon, akkor úgy jövünk hozzá, mint testvérünkhöz. Mi teljesen osztjuk a tudós tanár nézetét, hogy Jézus átment az emberi fejlődés minden fokán. A benső munka által jutott oda, hogy egy vallási szempontból a külső formákra legtöbbit adó nép közepett megállapítsa a lényeges különbséget a szertartások teljesítése és a szív megtérése közt. Az mindig a benső munka által történik, hogy ő az Isten szavának engedelmeskedik, magát annak aláveti, úgy itélvén, hogy a mi a régieknek mondatott, elmúlt. A Jézus lelkiismeretének fejlődésében azonban Stapfer talán mégis igen elé teszi azt a pillanatot, melyben teljesen tudatára jut önmagának és *normatív* vallásos becsének. Tizenkét éves korában a tudósokkal való társalgásában erről még nem lehet szó Jézus nyilván később jutott a lélekben és igazságban való igaz tisztületnek világos és teljes tudatára, gondolatunk szerint akkor, mikor Keresztelő János megkeresztelte.

E néhány sorban természetesen nincs kimerítve Stapfer műve. Én csak főbb vonásaiban akartam ismertetni. Olvasni kell e könyvet, hogy arról helyes fogalmat nyerhessünk. Kevés könyv van, mely ennyire megragadó. A munka a nagy közönség és nem egy néhány tudós számára van írva.

Az utolsó fejezetnek czime: „L'originalité de Jesus.“ Ez mintegy összegezése az előbbi fejezeteknek. A Jézus eredetisége az Istennel való közösségnek teljes és világos tudata, mely közösség soha sem zavartatott meg nála. Bizonyosnak lehet venni, hogy neki mindig teljes és tiszta lelkiismerete volt és hogy neki soha sem kellett bűnbánkodni. Ismerte a mi kísértéseinket, ellenük harczolt, azokat le kellett győznie és e győzelmeket nem szenvedések nélkül nyerte meg. De sohasem engedett a kísértéseknek egy pillanatra sem. Küzdelmeiben mindig győzelmes, az ő folytonos harcában soha el nem eső. Nem vesszük észre nála soha semmi érzetét az erkölcsi gyengeségnek, holott az emberek fiainál éppen a legjobbak azok, a kik magukat gyöngéknak érzik. Ez volt a tapasztalata Pál apostolnak

és ez Pascalnak. Az eszmény nekik mindig magasabbnak és távolabbinak jelent meg. Jézusnál nem tapasztalunk hasonlót. Mindig bizonyos önmagáról, Istenről és a maga szentségéről. Sohasem remegett, sohasem alázza meg semmi erkölcsi hibának benső, nyomasztó emléke. Soha sem érzett semmi távolságot akaratra és kötelessége között. A jót, a melyet akart, tette; a törvényt, a mely adódott, teljesítette; az eszményt, mely előtte megjelent, valósította és az ő szentség, igazság, szeretet és erkölcsi tökéletesség eszménye a legemelkedettebb, mely valaha létezett.

Bizonyos, hogy az ő eredetisége hatalmas, vagy jobban mondva egyetlen. És éppen mert egyetlen, ezért, hogy reánk nézve eredetiségének mindig van titokzatos és megmagyarázhatlan oldala. S mi mindig azt fogjuk Jézussal szemben mondani: „*ecce homo*“, eszményi ember, a kit igyekszünk követni, érezve, hogy nagyságát itt alatt meg sem közelíthetjük. Ez a különbség mi közöttünk és ő közte; s ezért van, hogy az emberiség mindig ő hozzá fog menni.

Eredetisége után Stapfer jellemét akarja meghatározni Jézusnak. Nem nagyon szeretem, a mit erre nézve mond. Nagyon érdekes ugyan, de az ember azt kérdezheti, hogy lehetséges-e Jézus jellemét meghatározni. Bárminő vonások legyenek azok, melyeket e jellemre nézve adnánk, az mégis mindig rejtve maradna valamely oldalon. Mi némely vonásokat kiemelhetnénk, melyek különösen megragadtak, de végre mégis azt vennők észre, hogy az még nem egészen ő és hogy ő még sokkal több, mint a mit róla mondtunk. Én tehát azt hiszem, hogy Stapfernek nem sikerült Jézus jellemét adni. Az igazságért különben hozzá kell tennem, hogy Stapfer maga is azt mondja, hogy Jézus jellemének teljes meghatározását adni nem lehetséges.

Munkáját a következő sorokkal végzi: „Ha Jézus az emberiség történelmében a legnagyobb változásokat idézte elé, az onnan van, mert ő teljesen szent volt. Az ő lelkiismerete az emberiség lelkiismerete lett. Ő a mértékadó ember, az ember, a milyenné kell lenni. Életében semmi hiba és nem is fognak soha felfedezni. A vétek hagyományá legyőzetett és ő az, a ki azt legyőzte.“ Teljese osztjuk a Stapfer által kifejezett eszméket.

E rövid ismertetésben sok érdekes kérdés mellőztetett, a milyen többek közt a Jézus tanulása, a természet dolgainak megfigyelése, a honnan ő a legszebb és legtanulságosabb példázatokat vonta, de egy ilyen könyvet nem is lehet összegezni teljesen a nélkül, hogy az ember azon ne rontson. Stapfer munkája vonzó és tanulságos. Franciaországban és külföldön elismeréssel fogadták. Angol és német nyelvre le is fordították. A két következő kötetnek ez lesz a címe: a II. kötetnek: Jézus-Krisztus az ő pályáján; a III-iknak: Jézus-Krisztus halála és feltámadása.

CHARRAUD D.

GYÖNGYMONDATOK.

(Ujkori íróktól.)

Értelem. Értelmiség.

Megérteni a multat megbánás nélkül, elhordozni a jelent jobbitgatással, reményleni a jövőt előkészítéssel: im ez a bölcs emberek és jótékony intézetek törvénye! *Lamartine*.

Az emberi értelemnek határai vannak; nemcsak egy ember nem tudhat mindent, de azt sem tudhatja az egészből, amit mások tudnak. *Rousseau*.

Felsőbb értelmű emberek egymást kitalálják, felkeresik; van egy közös nyelvök, melyet csak ők beszélhetnek, érthetnek. *Condorcet*.

Mikor valaki mindig egyedül szól, elhiszi végre, hogy ő mindig okosan beszél, és hogy ellene szólani nem is lehetne. *Kármán József*.

A dolgok történelmének ellentéteiben folyvást csodálkozva nem bámulni, — az erény nemes ingerét a porban is felismerni, a bűnt a trónokon is szerencsésnek nem nevezni, — a mennydörgések istenét akkor is tisztelni, mikor nem mennydörög, az élet köteles felhasználását örömmel venni, — a reánk mért halált sem nem kívánni, sem attól nem irtózni: ezeket nekünk az értelem, a bölcsesség tapasztalatai adják meg. *Hagedorn*.

Legyen valaki bármily értelmes, de ha szenvedélyei és előítéletei vannak, nincs tőle mit remélni. *Malbranche*.

Lenevetni az értelmeseket a bolondok kiváltsága: ezek olyanok a világban, mint az udvari belondok, akarom mondani, következetlenek. *La Bruyère*.

Mindenkinél megvan természet útján az érzelem azon bizonyos mértéke, melyet birnia kell. Ezen a lélekben meglevő értelmi erőket nevelés útján fejleszteni lehet, de a meg nem levőket oda beilleszteni nem. *Kleist*.

Érték

Minden érték önmagát dicséri. *Shakespeare*.

A kis lelkű és törpe szellemű emberek olyanok, mint a hosszú nyaku és szűk szádu keskeny üvegek, melyekből mentől vékonyabban jön ki, ami bennök van, annál lármásabb bugyogással történik. *Saphir*.

Hogy lehet a kis helyzetű ember is valami? úgy, hogy tegye helyesen a kisszerűt; mert hiszen a nagyszerűekben is ép ezt szükség tenni. *Göthe*.

A csupa testi képességek, milyenek: nagy erő bátorság nélkül, szép termet ügyesség nélkül, szép arcz lélek és érzület nélkül, kitünő fürgeség magatartás nélkül — felébreszthetik ugyan a bámulat csekély fokozatát, de soha is elragadtatásra nem birhatnak. De a nagy értelem, jeles érzület, élénk képzelődés, éles felfogás, mindenapiságon felül emelkedő lélektehetségek, melyek váratlanul lepnek meg, — lelkünket elragadják, s azt magát maga fölibe emelik. *Mendelsohn.*

A valódi értéket az ellenségben is felfedezzük és tiszteljük. *Fontenelle.*

É r z é k.

Szükség, hogy érzékeinken a kötelesség jogos hatalommal uralkodjék. *Cornille Tamás.*

A szív egy érzületének, egy mozdulatának több hitele van a lélek előtt, mint a bölcsészek minden jeles mondatainak. *Lambert örgrófné.*

É r z ü l e t. É r z é s.

Érzéseink fogalmainktól függenek, s mikor bizonyos irányban elindultak, nehezen lehet megváltoztatni. *Rousseau.*

Vannak nyelvhasználat nélküli jelek, melyek a titkos érzületet nyilvánítják: egy sohaj, egy tekintet, egy szerény elpirulás, egy hallgatás elégséges a szív kimagyarázására. *Molière.*

Az érzés a rokonlelkek örömét egybeolvasztja; a szigorú bírálat a legbensőbb barátokat is eltávolítja. *Mendelsohn*

E s e m é n y.

Minden nagy esemény a földtekén olyan, mint maga a földteke, melynek fele részét a nap világítja, s a más fele homályba merült. *Voltaire.*

Minden lehetséges; és a mi most nem, az lehet következőleg. 2-k. *Fridrik.*

Az események megváltoztatják az embereket. *id. Dumas.*

E s k ü.

Minden gonosztevő hamis esküvel segít magán. *Racine.*

Az esküdözést el kell távoztatni. Egy becsületes ember becsület szavának eskü tekintélyével kell birni. *Lambert örgrófné.*

A sok és nagy esküdözés, még a legközbösebb tárgyak elbeszélésénél is, valamint nem Isten szerinti, úgy nem is egyez a társalgás izlésével. *La Bruyère.*

É s z.

A lángész nem oroz, hanem hódít; tartományt szerez, melyet birodalmához csatol; annak törvényt szab, alattvalóival megnépesíti, kinyújtja felette arany királyi pálcáját, és senki sem meri neki mondani szép országának látására: Ez a földtábla nem része örökségednek! *Id. Dumas.*

Gyűjtötte: KISS MIHÁLY.

IRODALMI ÉRTESÍTŐ.

DIE LEHREN VON Victor Hugo, Leo Tolstoj und Emile Zola über die Aufgaben des Lebens. Von Dr. A. Rauber. Leipzig, 1896. 31. l. A dorpati egyetemi tanára e népszerűbb stílusban írt felolvasásában, melyet az egyetemi hallgatók segélyző egyesületében 1895. dec. 8-án tartott, ugyanazzal a kérdéssel foglalkozik más czim alatt, melylyel a »Ker. Magvető« 1894. 3. füzeté T o l s z t o j gróf boldogságtana cz. cikke. Az egyezés oly szembetűnő, hogy folyóiratunk cikkének íróját átvétellel lehetne vádolni, ha a kérdéses füzet előbb jelent volna meg. A lényegesebb eltérés a két cikk között az, hogy Rauber az alkalomhoz szabott czállal a kérdést biológiai szempontból tárgyalja. A biológiai szempont Raubernél ott érvényesül, a hol íróival bírálólág, pótlólág és kiegészítőlág áll szemben. Az életfeladat kérdése egyike a legfontosabbaknak, de egyszersmind a legnehezebbeknek is. Megoldásától függ az emberi élet jóléte és boldogsága. A biologia azt tanítja, hogy az ember élő, állama lakotó, szellemi és anyagi kincseket gyűjtő lény. E tulajdonságokból feladatok születnek, a melyek munkát igényelnek, legyen ez szenvedő vagy cselekvő. Zola tehát, ki nem ismer szebb imádságot a munkánál, a biologia szempontjából helyes tanácsokat ad az ifjúságnak, mert a biológiának fő elve: munkálkodjál! Ha már ez az élet feladata, önként jó az a kérdés, hogy hát a nő is munkálkodjék? S ezzel a sokat vitatott s maig is eldöntetlen női kérdés, vagy nőemancipatio kérdésére tér. Természetes, hogy a munka sorompóit megnyitja a nők számára, ha csak részben is. Végül pedig arra az eredményre jut, hogy »minden lány előtt az a kettős feladat áll, hogy magának a kilátást a házasság elöl sohase zárja el, de sohase bízzék egyedül a házasságban«. De hát melyek azok a női hivatások? A nehéz szellemi és testi megfeszítéssel járó hivatások a férfi erejét is megpróbálják; ezekből tehát kizárja a nőket. Hanem ajánlja a gazdasági, kereskedői, nevelői, betegápolói és orvosi hivatásokat. Ugyanazok, a melyeket a gyakorlat már igénybe vett a nők részére. Ez alapon állva, csak természetes tehát az egyenjogosultság kérdésére adott felelete, hogy a nő és férfi, mint emberek, egyenlők, de nem mint munkások. Rauber a kérdés történetéhez nem járul új adattal, nem tudja elég meleg szeretettel körülvenni a tárgyalt írókat, tulságosan erős nála a gondolkodó fő az érző szív jogainak rovasára. De világosan, könnyen és folyékonyan ír s cz egy német tanártól nem ritkán már érdemszámba megy. (G. K.)

»BIBLIAI ELBESZÉLÉSEK ÉS BIBLIA-ISMERTETÉS.« Az első népiskolák, a második a gymnasiumok I. és II. osztálya számára. Irta dr. Bartók György ev. ref. pap és vallástanár. Ismeretes dolog, hogy a vallástanításhoz szükséges segédkönyveink még kevés számmal vannak. E hiányon, hogy segítenünk kell, azt tudjuk. Dr. Bartók György tankönyvei is ide czéloznak. Az elbeszélések történeti egyszerűséggel vannak előadva, s kiváló fontosságuk abban van, hogy a

bibliai egymásutánt és történeti folytonosságot megtartják s hogy a biblia szelleméhez hűek. De hiányzik belőlük az a folyékony, könnyed előadás, a mi a gyermekek képzeletét folyton foglalkoztatja s a történetnek külső színt, bájt kölcsönöz. Mind az elbeszélések, mind az ismertetés a tanulók ismeretszerzésére irányul inkább, mint sem hogy a vallási áhitat megbírná oldani azt a kérdést, melyet a vallásitanításhoz fűzünk, a mennyiben ennek, ha valamely más tárgyaknak igen, kétségtelenül a szív és lélek, ész és kedély öszhangzó művelése a feladata. Az anyag fölvevése, felosztása, elrendezése azonban jó alapon halad s így inkább egészében, mint részleteiben helyes az iránya, jó a módszere.

(D.)

ÚJ ÓRAMUTATÓ. Szerkesztette Szabó Aladár. Egy gyűjtemény, mely papok, tanárok, tanítók munkáit foglalja magában. Az evangéliumi egyházak (lutheránus és kálvinista) vallási kül- és belmissioi s más egyházi kérdéseiről hoz cikkeket s az egyesületek, társulatok, olvasóköriek, vallásos iratok terjesztésével s ehhez hasonló tárgyakkal foglalkozik. A gyűjteményben mintegy a magyar „új orthodoxia“ jelenik meg, némely tagjában a liberalismus, másikkban az orthodoxismus tulsulyával.

Az egyik azt írja: „Az ultramontanismus és liberalismus ellentéte kezd nálunk is főkérdéssé lenni. Nem volna-e helyes minden lépten-nyomon kimutatni, hogy a szabadelvűség, ha becsületes, az igazi, egyszerű evangéliummal nem ellenkezik“, a másik meg így nyilatkozik: „egyházunknak úgy kül mint belrendtartásában confessióink s alkotmányos törvényeink szelleméhez szigoruan ragaszkodjunk“ stb. Hol fog e két irány találkozni? Az orthodoxia tulsulya magánál a szerkesztőnél abban is nyilvánul, hogy az unitáriusokról csak úgy lenézőleg szól és tőlük nem fél. Félni nincs is mért, de lenézni még kevésbé. Már annyi önbizalmunk nekünk is van, hogy az ily nézést kellőképpen tudjuk mérlegelni. Különbben a gyűjtemény a gyakorlati vallásosságra nézve több tanulságos részletet tartalmaz. Kenessey Béla, a templomi igehirdetés jelentőségét fejtegeti, a központi, a templomi igehirdetés mellett az egyének evangelizációját hangsúlyozva, a mi helyes is, de csak ugy, ha az egyéni evangelizálás bizonyos határon belől történik, ha a kik evangelizálókul lépnek fel, a gyülekezeten belől és nem azon kívül dolgoznak, mely utóbbi eset a protestáns gyülekezetek romlására vezet. A Kenesseyén kívül Pokolytól, Kecskeméthytól, a szerkesztőtől s több másoktól vannak cikkek a gyűjteményben.

„PROTESTÁNS ÁRVAHÁZI NAPTÁR“ ismét megszerkesztette Kenessey Béla, 1879-re. Gazdag tartalommal, változatos műsorral jelent meg Hornyánszky kiadásában Budapesten. Ára 30 kr.

ELŐFIZETÉSRE FELHÍVÁSOKAT hirdetnek Simó János sepsiköröspataki lelkész »Millenáris beszédgűjteményre«; Tartsafalvi Albert, vargyasi tanító »Tört sugarak« cz. költeménykötetre, (1 frt.) Dézsi Mihály szováthi pap, író »Vig elbeszélések«-re. (80 kr.)

KÜLÖNFÉLÉK.

EGYHÁZI FŐTANÁCSUNK gyűlése épp most tartatott meg — oct. 25, 26, 27-én — mélt. Ferencz József püspök és báró P. Horváth Kálmán főgondnok elnöklete alatt. A gyűlésen megjelentek és kiváló

érdeklődéssel részt vettek Hajós János ny. ministeri tanácsos, Szentiványi Gyula ny. curiai tanácselnök, Fekete Gábor kir. ítélőtáblai elnök, s számos egyházi és világi tagok. A Főtanács nagy örömmel vett tudomást a püspök kitüntetéséről, kinek érdemei elismeréséül a király ő Felsége a II. osztályú vaskoronarendet ajándékozta, s elhatároztatott, hogy a királyhoz ez alkalomból a vallás- és közoktatásügyi minister utján hódoló felirat küldessék. A gyűlés kimondotta a székelykereszturi iskola fejlesztését s az államtól való segélykérést s több más fontos tárgyat intézett el, melyeknek ismertetését, a képv. tanácsi jelentésekkel együtt, jövő füzetünkben adjuk. A gyűlésen mindvégig meglátszott az érdeklődés és az egyház szeretete. A gyűlés tagjai tiszteletére első nap Főt. Ferencz József, másodikon mélt. Báró P. Horváth Kálmán főgondnok adtakközébedet.

FURCSA SZABADELVÜSÉG. Nem a „néppárt“ vezetőinek eljárását jelöljük e címmel. Azt mindenki tudja, hogy e hitbuzgó lovagok a lelkiismeret színe alatt a leglelkiismeretlenebb dolgokat mivelik. De arra már távolról se gondoltunk, hogy a protestans atyafiak közt lesznek olyanok, kik a szabadságot katolikus módon értelmezik. Sajnos, ily esettel állunk szemben. A ref. és ág. protestansok éppen úgy, mint az unitáriusok pártolói voltak a szabadelvű egyházpolitikai törvényeknek. Az államkormány megalkotja és életbe lépteti e törvényeket. És mit látunk? A szabadelvűséget pártoló protestansok közt akad olyan, ki a szabadelvűséget más protestans társaival szemben nem ismeri. Megtörtént, hogy egy vegyes pár egyházi összedásánál egy ref. lelkész az unitárius házasságnak is, bár unitárius volta előre bejelentetett, a reformátusoknál szokott hitforma szerint mondotta az esküt elő. No már ha a szabadelvűséget így gyakorolják a protestansok, kik annak híveiül vallják magukat, akkor aztán nincs mit csodálkozni, ha a katolikus hitbuzgóság a lelkiismereti szabadság jelszava alatt türelmetlenkedik a protestansok és az államkormány ellen. Aztán van a dolognak még más oldala is. Az esküt, jól van, elő lehet mondani, de hátha az illető nem fogja utánmondani, a minthogy nem is foghatja, nem kész-e ekkor a botrány? Talán nem fog az eset ismétlődni. Legalább nem tesszük fel, hogy ref. afiai közös megállapodásból keresnék a katolikus szélsőség kétes dicsőségeit. Tartsák meg a szabályt, melyet eddig kölcsönösen tiszteletben tartottunk!

PROTESTANS TEMPLOM ÉS MŰVESZER. A mit mi már rég mondunk, hogy a protestantismusnak nem kell elzárkózni a művészettől, hanem elveinek megfelelőleg alkalmazni, erre nézve a „Sárospataki Lapok“-ban a következőket olvassuk: „Én is tanultam az első keresztényekről, hogy a római üldözések alatt a sötét katakombákban, temetőkön, barlangokban nagy lelki épülettel végezték istentiszteletüket; ismerem a reformatio viharos századaiból prot. őseinknek is szinte emberfeletti lelkesültségtől megszentelt buzgóságát, melylyel Isten házává avatták azt az egyszerű szénapajtát, mely szükségből lehetővé tette, hogy vallásos érzésüknek áldozzanak benne; de más dolog az, hogy *mit mikor tehetünk*, ismét más az, *mit hol teszünk, mikor módunk van rá?* Az ismeretes protestans szegénység szorító bilincseit érezve, magam is, nem mondom,

hogy építsünk bazilikákat, monumentalis egyházakat, de azt vallom, hogy egy kis jóakarattal, meglevő templomainkat tiszta, nyájas, vonzó, hívogató helyekké tehetjük. Ha kényelmi szempontból nem változtathatjuk is templomainkat modern hallgatótermekké, de legalább az egészségre nem veszélyes, léghuzamtól mentes gyűlőhelyé teheti a legkisebb község is templomát, a hol mindenesetre lélekemelőbben szól az ének, száll az ima, hangzik az ige, mint rozoga épületekben. Nem habozom kimondani azon meggyőződésemet sem, hogy mennyezeteinken a most is ott található *primitiv figurák* helyett egy-egy művészi urvacsorai kép nagyban emelné a templomi hangulatot. De ha a protestans puritanismus még mindig félne a képzőművészettel kezét fogni: akkor legalább arra kellene törekednünk, hogy a nagy ritkán alkalmazott meszelés helyett: egyszerűen bár, de izlésesen festessenek ki templomaink.⁴

ZENE. Boér Gergely, a kolozsvári állami tanítóképezde zenetanára az intézet fennállásának huszonötödik évfordulati ünnepélye alkalmából oct. 9-én, volt és jelenlegi tanítványainak részvételével nagy hangversenyt rendezett a kolozsvári nemzeti színházban. A hangversenyben mintegy százharmincz-negyven tanítványa vett részt, énekkel, hegedű-, harmonium- és zongorajátékkal. A közönség osztatlan elismerése kísérte a sikerülten előadott darabokat és meg-megújuló tapsa jutalmazta a mestert és tanítványait. Boérnak a közönség és a tanítványok köréből ezüstkoszorukat és más értékes tárgyakat nyújtottak át. Erdemeihez méltón ünnepelték. Örömmel emlékezünk meg ezekről annál inkább, mert reánk nézve ez ünnepélynek még más jelentősége is van. Boér a mi körünkből származott, a mi iskolánkban tanult, a mi egyházunk emlőin növekedett. Lelkét, érzelmét az a vallás táplálta, a melyről némelyek azt állítják, hogy racionalikus hite az érzelmi rész hátrányára van, holott hogy nincs hátrányára, azt éppen a kedély-világ eme kitűnő képviselőjének példája elég megfoghatóan mutatja. Kifejezzük óhajunkat, hogy sokáig szolgáljon annak az ügynek, melyet alapos tudásával és teljes lelkesedésével szolgál!

LEÁNYGYMNASIUM. Megemlékeztünk volt a közoktatásügyi minis-ternek ama rendeletéről, a mely a nők előtt az egyetem folyosóit megnyitja s azt is említettük egy korábbi szemlében, hogy a budapesti „Nőképző Egyesület“ egy leánygymnasium felállítását határozta el. A leánygymnasium szeptemberben meg is nyílt. A tantervvázlat is elkészült s ennek alapján a közoktatásügyi minister a gymnasiumnak megadta a nyilvánossági jogot. A tanterv-javaslat szerint ez iskola célja magas színvonalu magyar nemzeti műveltséget adni a magyar leányoknak. A fiúiskolák tantervétől eltér a következőkben: A latinnyelvi oktatás csak az 5. osztályban kezdődik, a reáliskolák latinnyelvi oktatásának a nyomán haladva. Mind a négy alsó osztályban tanítatik a németnyelv. Mind a nyolcz osztályban ókori irodalom, tulnyomólag görög, kisebb mértékben latin íróknak fordításokban való olvastatásával. Itt a fiúiskolák görögöt pótló tanfolyama lbegett a bizottság előtt. Rajz és ének kötelező mind a nyolcz osztályban; az alsó négy osztályban még a női kézimunka. Ez a tanterv nagyjában

a fiúiskolák tanterve nyomán jár, mert szem előtt kell tartania azt a czélt, hogy a leányok is tehessenek érettségi vizsgálatot. De helyesen kiemeli a leányok képzése szempontjából azokat a tárgyakat, a melyek az aesthetikai érzék nevelésére alkalmasabbak, mint a rajz és ének. A leánygymnasium felállítása a hazai közoktatásügy történetében igen fontos fordulópontot képez. Az a magasabb nemzeti nevelés, melyet a tanterv czélul tűzött ki, termékeny magvakat fog elhinteni a fogékonnyabb leánykeblekbe. Ezzel a ténnyel az u. n. női kérdés is kezd gyakorlatilag megoldódni s azt hiszszük, sokkal üdvösebb e kérdésnek ily irányban való tárgyalása, mint az a sok elmélet, a mi pl. Németországon e kérdésről nap nap után megjelenik.

ÉRTESÍTŐK. Elöttünk van a kolozsvári, sz.-kereszturi gymnasiumok és a tordai áll. polg. fiú, leány- és elemi leányiskola értesítője az 1895—96-ik évről Boros Sándor, Sándor János és Varga Dénes igazgatók szerkesztésében. A kolozsvári főgymnasium története a ministeri felhívás értelmében a milleniumi ünnepek évében az Értesítőben nem jelenhetett meg. De vigasztal egy remény. A milleniumi év gombaszámra termelte a „történetek“-et. A szó eredeti s nem épen jó értelmében „lázás“ sietséggel készültek az iskolák történetei. Hogy az ilyen gyors munka kitünő műveket nem hozhatott létre, nagyon természetes. A legtöbb milleniumi „történet“ nem egyéb jól-rosszul, rendszerrel vagy rendszertelenül összeállított adathalmaznál. A tulnyomó résznél feldolgozásról szó sem lehet. Igaz, hogy a ministeri rendelet követelte az adatok okiratszerű összeállítását, de a történetíróknak itt nem kellett volna megállaniok. Egy rendkívül nagy haszna még is lesz e „történetek“-nek s ez az, hogy egy jövő történetíró számára, a ki a hazai iskolázás multját és jelenét a legapróbb dolgokra kiterjedő részletességgel hiven és mesterileg megírni vállalkoznék, ez összegyűjtött adatok a legjobb szolgálatot tehetnék. Mert a milleniumi Értesítők az Eötvös br. előtt lebegett szép célt nem érték el. Ez az oka épen, a miért részben örülünk a főiskolánk története megjelenésének a késéséért. Több idő lesz a kutatás, összeállítás, rendszerezés és feldolgozás munkájára. Ez az oka annak, hogy míg az állami középiskolák Értesítői nagy, vaskos és diszes köteteket tesznek ki, a kolozsvári főiskola Értesítője a szokott egyszerű alakjában jelenik meg. De a szokásos adatokon kívül hozza a május 9-iki millenáris emlékünnepen elmondott beszédek. Az Értesítő adatai szerint a hittani intézetben működött 7 tanár; a növendékek száma 16. A főgymnasiumban 21 tanár, 3 rendkívüli tárgyat előadó tanár és 11 hitoktató; a növendékek száma volt 296. Az elemi iskolában működött 3 tanító, a tanulók száma 62. A *tanszerek és gyűjtemények* rovatában örömmel jegyezzük fel, hogy a történelmi philologiai szertárnak az alapja megvettetett s így a humanus studiumoknál is lehetséges lesz az oly sokszor s helyesen követelt szemlélhető oktatás. A földrajzi, természetrajzi szertárak is örvendatosan gyarapodtak. A főiskolai könyvtár ajándékozott művekkel gyarapodott. A *sz.-kereszturi iskolánk* Értesítőjét Pap Mózes visszaemlékezése nyitja meg. *Rövid visszapillantás ezeréves nemzeti multunkra* czímmel. A mult évi Ér-

tesítőben is egy derék értekezést olvastunk tőle. Ifjui hévvel és lelkesedéssel szól tanítványaihoz s szerencsés tapintattal választja ki és csoportosítja az ezeréves mult kiemelkedő eseményeit. Működött 9 tanár, 4 hitoktató; volt 163 gymn. és 26 előkészítő osztálybeli tanuló. A könyvtár számszerű gyarapodása nagyon mondható; sajnos azonban, hogy a vásárolt és ajándékozott könyvek nincsenek czim szerint feltüntetve, valamint a rajzterem felszerelési butorzata sincs. Az „olvasó-szavaló“-egylet elnevezés fölösleges és nehézkes. — *A tor-dai állami polg. fiú-, leány- és elemi leányiskola értesítője* szerint a fiúiskolában volt 149, a leányiskolában 105, az elemi leányiskolában 179, az ismétlé elemi leányiskolában 40 tanuló; vallás szerint legnagyobb számmal ev. ref. és unitáriusok. Az Értesítő gondos szerkesztésben az iskolák története nélkül jelent meg. — *A budapesti unitárius egyházközség értesítője* az 1895. évről Lőrinczi Dénes h. lelkész szerkesztésében beszámol 1. a budapesti anyaegyházközség erkölcs-vallási, vagyoni és pénzügyi állapotáról és 2. a leány- és fiók-egyházközségekről. Megemlítendő, hogy Seregélyesen ez évben alakult egy fiók-egyházközség 87 lélekkel. A budapesti anya- s hozzátartozó 2 leány- és 5 fiók-egyházközségben a lélekszám volt 3053; az anyaegyházközség megalakulásakor volt 223. — *A magyarhoni ág. hitv. ev. keresztyén egyház egyetemes theologiai akadémiájának értesítője* az 1895—96. évről dr. Masznyik Endre akad. igazgató szerkesztésében hozza egy isk. év történetét. A tanári karban változások történtek: dr. Schneller István helyébe, ki a kolozsvári tud.-egyetem philosophiai tanszékére neveztetett ki, Stromp László választott meg. Az 1895. jul. 29-én elhunyt Vasskó Gyula székét, kinek emlékét dr. Masznyik szeretettel örökíti meg az Értesítőben, helyettesek látták el, valamint a lelkészszé választott Krupecz Istvánét is, a mely azután Kovács Sándor s. lelkész megválasztásával betöltetett. A theologusok segélyezése czéljából „*Evang. theologusok Otthona*“ czimvel internatus alapított, melynek vagyona 1896. jun. 10-én 5572 frt. 14 kr. volt. Legfontosabb mozgalom az ág. hitv. ev. egyház kebelében az a törekvés, a mely a soproni, eperjesi és pozsonyi theol. intézeteket egyesíteni akarja. Ez egyesítés okai: a hallgatók csekély száma, a fentartó testületek szegénysége; a theol. szakoktatás és lelkészképzés érdeke, mely az anyagi erők összpontosítását szükségesnek bizonyítja s egy a ker. jellemképzés, a hazafias érzület s a testvéri viszony ápolásának szempontjából kívánatos internatus, annak czélszerű berendezése és fentartása. Az eperjesi theol. intézet az egyesítés ellen van, nem fogadván el az egyesítés eszméje mellett felhozható indokokat. Az egyesítés kérdése már régibb keletű, de ma is a legfontosabb. Jelen állása ez: a theol. akad. nagybizottság e tárgyban egy albizottságot küldött ki, a mely 1896. ápril 29-én következő egyhangu megállapodásra jutott: „Tekintettel a zsinati alkotmánynak a theol. főiskolákra vonatkozó s végrehajtásra váró rendelkezéseire s különösen is a lelkészképzés egyetemes jellegére s érdekeire, a theologusok csekély számára, a közegyház s egyes kerületek pénzügyi viszonyaira és az adott helyzetre s viszonyokra: 1. Az egyetemes theol. akadémia

és a két testvér theol. intézet egyesítését szükségesnek és megvalósítandónak tartja. 2. Az egyesítés a soproni és eperjesi theol. intézetnek az egyet. theol. akadémiába Pozsonyban való beolvásztásával történjék s az ekként létesítendő intézet e nevet viselje: „*Az ág. hitv. ev. keresztyén egyház egyesített theologiai fakultása.*“ Továbbá: az egyesítés kezdődjék 1896—97. tanévvel, 6 év múlva az eperjesi és soproni intézetek szüntettessenek meg; az egyesített theol. fakultással seminarium és internatus szerveztessék. Az albizottság javaslatát, melynek általánosabb részét közöltük, a theol. nagybizottság magáévá tette, elfogadta s most már — mint az igazgató mondja — nem lehet más óhajtasuk, minthogy ez a nagy kérdés minél előbb helyes megoldásra találjon.

MÁJAI ISTVÁN †. A régi gárdának egy tagja veszett el benne. Értjük azt a gárdát, mely hősi vitézséggel végig szolgálta az 1848-iki szabadságharcot, azt a gárdát, mely tanuló ifju emberekből alakult, s melynek jelesebb tagjai aztán a forradalom után többnyire mint papok és tanárok kerestek és találtak egyházaik szolgálatában alkalmazást. Májai egyike volt ezek közül a legjobbaknak. Tordán az unitárius gymnasiumban nyert tanárságot és ott volt tanár azután is, hogy e gymnasium polg. iskolává alakult. Tanári kötelességei hiv teljesítése mellett mindig buzgón munkált közre az egyházközségi dolgokban is és mint a vallásközönség főtanácsának tagja, annak gyűlésein rendszeres részt vett. Családját odaadólag gondozta s mint ember közkedveltségnek örvendett. Sokat hozott át magában abból a patriarchalismusból, a mit 1848 előtt ismertek, s a mi az embereknek a modern életben, mind nagyobb ritkaságáért annál kedvesebb. Májait a társaságokban nagyon szerették. A „kedves koma“ az ő szájából természetesen hangzott, mert mindenki érezte, hogy ő maga tényleg az is. Májai az irodalommal is foglalkozott, nem egy jóltevőnkéről irt emlékbeszédet vagy életrajzot, melyek folyóiratunk korábbi kötetében olvashatók. A közhasznú és kedvelt férfit általános részvét közt helyezték végnyugalomra. Áldás emlékéen!

EGY HIV MUNKÁST vesztett el az unitárius egyház *Jakab József* iszlói pap halálában. Hiven munkált a rábizottakban és aztán volt ez egyszerű emberben valami abból, mi a lelki nagyság. Szerény anyagi körülményei közt is mindig több világosságra, több tudásra törekedett s így lett levítából egy egész meglepés számba ment lelkészi vizsga után rendes pappá. Még sokáig szolgálhatott volna, de egy hirtelen jött betegség kioltotta életét a mintegy ötven éves koru férfinak. Halálát annak idején nem adta tudtul szomorú jelentés, csak egy kis kör részvete kísérte sirjába, de nemes emlékét környezze tisztelet.

GYÁSZHIREK: *Májai István*, tordai tanár életének 67-ik, második házasságának 22-ik, szolgálatának 40-ik évében sept. 28-án megszűnt élni. Halála nejét Binetz Etelkát, gyermekeit Májai Béla cs. és kir. százados-hadbíró, Májai Ivánkát, Varga Dénes tordai polg. isk. igazgató nejét s kiskoru Dezső fiát érinti a legfájdalmasabban. — Nagy Sándor h. karácsonfalvi pap elvesztette nejét *Martonosi Gálfi Borbádot*, kivel 46 évig élt boldog házasságban.

Aranykönyv.

AZ „EZERÉVES EMLÉKALAPRA“ TETT KEGYES ADOMÁNYOK.

(Negyedik közlemény.)

116. Pap Mózes nyug. tanár Torda.....	5 frt — kr.
117. A csókfalvi egyházközség híveinek közadako- zásból Sárosi József, lelkész és hadnagy Jó- zsef gondnok gyűjtő ivén.....	10 frt — kr.

Összesen... 15 frt — kr.

A előbbi 3 közl. összege... 885 frt 18 kr.

Együtt: 900 frt 18 kr.

Hogy két hónap alatt csak 15 frttal gyarapodott ez az alap s általában még csak 900 frtból áll, nagyon elszomorító lenne, ha ezt egyszersmind az unitárius buzgóság és áldozatkészség mértékének kellene tekinteni. De én nem tudom s nem is akarom annak tekinteni, sőt különböző okokból meg is tudom magamnak magyarázni az adakozásoknak a közelebbi két hónap alatt történt megakadását. Minél fogva teljesen meg vagyok győződve, hogy két hónap mulva, a mikor az ötödik közleményt fogom tenni, jóval nagyobb összeget mutathatok ki. Mert azt még csak gondolni is lehetetlen, hogy 117 sorszámmal le kelljen zárunk egy »Ezredéves emlékalap« czimen nyitott aranykönyvet.

Kolozsvárt, 1896. okt. 21.

FERENCZ JÓZSEF,
unitar. püspök.

ADAKOZÁS A KOLOZSVÁRI UNITÁRIUS TEMPLOM BELSŐ SZÉPI- TÉSÉRE.

(Harmadik közlemény.)

Szász Ádám	100 frt.
Id. Daniel Gábor	20 »

E közlemény összege ... 120 frt.

Az előző közlemény összegét, 879 frtot hozzáadva, összesen: 999 frt.

A nemes adakozóknak hálás köszönet. Még sokan vannak a hivatalosak.

Kolozsvárt, 1896. oct. 29.

PÉTERFI DÉNES,
unitar. pap.

KELLÁN SÁNDOR (róm. kath.) és neje szül. Kovács Anna (unitár.) az árkos unitárius egyházközségnek egy bordeaux hársony, szép himnzcéssel és aranyozott rojttal ellátott szószék takarót voltak szívesek ajándékozni. Értéke 60 frt. Fogadják a jószívű ajándékozók hálás köszönetünket. Az egyházközség nevében

Árkos, 1896. sept.

BARABÁS ANDRÁS,
egyházkebli gondnok.

CSIFÓ SALAMON,
lelkész

A SEPSISZENTGYÖRGYI UNITÁRIUS EGYHÁZ számára Kiss Mihály hitrokonunk és neje ev. ref. vallású, egy diszes kiállítású ezüst, belül aranyozott, urasztali poharat ajándékoztak, melynek értéke 18 frt. Szép emlékekkel örökítették meg,

nevöket e millenáris esztendőben, miért e helyen is úgy a magam, mint egyházam nevében szíves köszönetet mondok.

Sepsi-Szentgyörgy, 18 6. okt. 6.

JÓZSEF LAJOS,
unitárius lelkész.

NYILVÁNOS KÖSZÖNET. Tóth József, egyházközségünk derék gondnoka és neje Serester Anna urasszony egy 100 frt értékű, fekete, selyembársonyból készült, ezüsttel himzett és szegélyezett szószéktakarót szíveskedtek ajándékozni. A diszes kiállítású takaró Serester Anna urasszony boldogult, első férje emlékére a következő felirattal készült: »A felejthetetlen hű férj Kis István emlékére — e takarót — készítette Serester Anna és Tóth József. 1896.« Az áldozatkészség e szép tényeért fogadják e helyen is szíves köszönetemet. Vajha a keresztény szeretet és buzgóság e szép példája tehetősebb hiveink között követőkre találna, hogy templomi s főleg urasztali szerelvényekben olyan szegényes egyházközségünk érezné olykor-olykor az áldozatkészség angyalának szárnyalebbenését!

Kökös, 1896. okt. hó

LŐRINCZI DÉNES,
lelkész.